

Канцеларија за демократске институције и људска права

БОСНА И ХЕРЦЕГОВИНА

ОПШТИ ИЗБОРИ

12. октобар 2014.

Изборна посматрачка мисија ОЕБС/ОДИХР

Завршни извјештај

Варшава
7. јануар 2015.

САДРЖАЈ

I.	РЕЗИМЕ	1
II.	УВОД И ЗАХВАЛЕ	3
III.	ПОЛИТИЧКА ПОЗАДИНА	4
IV.	ПРАВНИ ОКВИР И ИЗБОРНИ СИСТЕМ	5
	А. ПРАВНИ ОКВИР	5
	Б. ИЗБОРНИ СИСТЕМ	6
V.	ИЗБОРНА АДМИНИСТРАЦИЈА	7
VI.	УПИС БИРАЧА	10
VII.	ОВЈЕРА КАНДИДАТА	12
VIII.	ИЗБОРНА КАМПАЊА	13
IX.	ФИНАНСИРАЊЕ КАМПАЊЕ	14
X.	МЕДИЈИ	16
	А. ОПШТИ ПРЕГЛЕД	16
	Б. ПРАВНИ ОКВИР	16
	Ц. РЕЗУЛТАТИ МОНИТОРИНГА МЕДИЈА	17
XI.	ПРИГОВОРИ И ЖАЛБЕ	19
XII.	ПОСМАТРАЊЕ ИЗБОРА	21
XIII.	ДАН ИЗБОРА	21
	А. ОТВАРАЊЕ И ГЛАСАЊЕ	22
	Б. БРОЈАЊЕ	23
	Ц. ПРИГОВОРИ И ЖАЛБЕ НА ДАН ИЗБОРА	23
	Д. ИЗРАДА И ОБЈАВЉИВАЊЕ ЗБИРНИХ РЕЗУЛТАТА	24
XIV.	ПРЕПОРУКЕ	26
	А. ПРИОРИТЕТНЕ ПРЕПОРУКЕ	26
	Б. ОСТАЛЕ ПРЕПОРУКЕ	26
АНЕКС I:	КОНАЧНИ РЕЗУЛТАТИ	30
АНЕКС II:	СПИСАК ПОСМАТРАЧА У МЕЂУНАРОДНОЈ ИЗБОРНОЈ ПОСМАТРАЧКОЈ МИСИЈИ	34
О	ОЕБС/ОДИХР-У	40

БОСНА И ХЕРЦЕГОВИНА
ОПШТИ ИЗБОРИ
12. октобар 2014.

Завршни извјештај Изборне посматрачке мисије ОЕБС/ОДИХР¹

I. РЕЗИМЕ

Након позива Централне изборне комисије (ЦИК) Босне и Херцеговине (БиХ), Канцеларија ОЕБС-а за демократске институције и људска права (ОЕБС/ОДИХР) је распоредила Изборну посматрачку мисију за опште изборе 12. октобра. ОЕБС/ОДИХР је процијенио усклађеност изборног процеса са обавезама према ОЕБС-у, другим међународним обавезама и стандардима за демократске изборе те са домаћим законодавством. За дан избора је Изборна посматрачка мисија ОЕБС/ОДИХР удружила напоре са делегацијама Парламентарне скупштине ОЕБС-а и Парламентарне скупштине Савјета Европе да би формирали Међународну изборну посматрачку мисију.

Као што је одражено у Изјави о прелиминарним налазима и закључцима од 13. октобра 2014. године, избори су одржани у конкурентском окружењу у којем су кандидати могли да спроводе кампање слободно, а основне слободе изражавања, удруживања и окупљања су поштоване. Иако су избори спроведени ефикасно, распрострањени вјеродостојни наводи о случајевима манипулација изборних кандидата саставом бирачких одбора смањили су повјерење актера у интегритет процеса. Усто, недостатак заједничке визије о будућности земље и сарадње између три конститутивна народа наставља да кочи реформе неопходне да се у потпуности обезбиједи демократски избори. Растуће неповјерење грађана у функционисање демократских институција доводи стабилност у опасност.

Грађани БиХ су гласали за шест одвојених нивоа у оквиру комплексног институционалног поретка унутар државе подијељене на два ентитета: Федерација БиХ (ФБиХ) и Република Српска (РС). На државном нивоу, грађани су гласали за Предсједништво БиХ и Представнички дом Парламентарне скупштине БиХ (ПД БиХ). На ентитетском нивоу су грађани гласали за Представнички дом ФБиХ, предсједника и потпредсједнике РС, и Народну скупштину РС. Међуетничке подјеле остају одлучујући фактори у политичким расправама у земљи.

Правни оквир је генерално довољан за спровођење демократских избора. Недавним измјенама и допунама закона су испоштоване неке раније препоруке ОЕБС/ОДИХР-а, укључујући и повећање квоте заступљености полова на 40% и у изборној администрацији и на кандидатским листама. Међутим, недостатак политичке воље да се одмакне од Општег оквирног споразума за мир из 1995. године (Дејтонски мировни споразум) значи да важни и дуготрајни недостаци остају. Конкретно, ограничења права кандидовања и гласања заснована на етничкој припадности супротна су обавезама према ОЕБС-у и стандардима Савјета Европе. Нажалост, ово су други избори који се одржавају уз кршење пресуде Европског суда за људска права у предмету Сејдић-Финци.

Број гласова потребан кандидату да буде изабран знатно варира у свакој изборној јединици, чиме се нарушава принцип једнакости гласа. Законски услов да се редовно преиспитују границе изборних јединица и расподјела мандата није испуњен.

¹ Енглеска верзија овог извјештаја је једини званични документ. Незванични преводи су дати на босанском, хрватском и српском језику.

ЦИК је генерално спровео изборе ефикасно и уживао је повјерење међу већином изборних актера. Сједнице ЦИК-а су биле отворене за акредитоване посматраче и медије, док је већина општинских изборних комисија (ОИК) одржавала неформалне састанке. Бројни су наводни случајеви ангажовања изборних кандидата у трговини мјестима у бирачким одборима да би добили већу заступљеност у областима од посебног интереса. Ово је резултирало политичком неравнотежом у бирачким одборима и смањило повјерење у њихову способност да спроведу изборе без нерегуларности.

Све скупа, поузданост у тачност Централног бирачког списка је постојала. Број бирача који су испуњавали услове за ове изборе је био 3.278.908. По први пут, бирачи у Брчко Дистрикту морали су одабрати држављанство једног од два ентитета да би могли гласати. Упркос настојањима да се бирачи у Дистрикту информишу о томе, неки нису били вољни да се изјасне за ентитетско држављанство. Власти су могле више настојати да обавијесте бираче о условима за утврђивање идентитета бирача и да евидентирају интерно расељена лица. Неколико саговорника Изборне посматрачке мисије ОЕБС/ОДИХР је такође изразило забринутост за интегритет гласања поштом.

У генерално свеобухватном процесу, ЦИК је овјерио 51 политичку странку, 14 коалиција и 15 независних кандидата за такмичење на државним и ентитетским изборима. За изборе за Предсједништво БиХ је овјерено 17 кандидата од којих је била само једна жена. За избор предсједника и потпредсједника РС је овјерено 19 кандидата од којих су биле двије жене. Нови услов о заступљености полова од 40% је поштован на кандидатским листама, при чему су жене добиле 19% мјеста у државном и ентитетским законодавним тијелима. Одредбе о повратку таксе за овјеру су претјеране и гласе супротно доброј пракси.

Сви изборни кандидати су могли да спроводе кампању без сметњи, а слободе удруживања и окупљања су биле поштоване. Политичке странке су усмјериле своје поруке према својим етничким заједницама. Иако су кандидати преносили промотивне поруке о потреби друштвено-економских реформи, стварању радних мјеста, борби против корупције и европским и евроатлантским интеграцијама, њихове кампање су углавном имале негативан тон уз окривљивање противника за недостатак напретка. Коришћење запаљиве реторике је примијећено у задњој седмици кампање, укључујући и у друштвеним медијима и телевизијским дебатама.

Регулаторни систем финансирања кампање није адекватан да би обезбиједио транспарентност, интегритет и одговорност процеса, а већина ранијих препорука ОЕБС/ОДИХР-а и Групе држава Савјета Европе за борбу против корупције (ГРЕКО) остају неријешене. Усто, недостатак привремених финансијских извјештаја и дугачак процес њихове ревизије спречава ефикасност постојећих прописа и оставља прекршаје неријешенима.

Иако разнолико, медијско окружење је сегментирано по етничкој линији. Емитери су се придржавали законске обавезе да изборним кандидатима омогуће бесплатно програмско вријеме под једнаким условима и понудили су бирачима прилику да сазнају више о кандидатима кроз дебате и емисије о изборима. Међутим, резултати мониторинга медија који је спровела Изборна посматрачка мисија ОЕБС/ОДИХР показали су распрострањену пристрасност емитера.

Правни лијек је ограничен на оне бираче и изборне кандидате чија су права директно прекршена. Није загарантовано присуство јавности при рјешавању изборних спорова, што није у складу са чланом 12 Копенхагенског документа ОЕБС-а из 1990. године. Изборној

администрацији је поднесено преко 500 приговора и жалби, а већина је одбијена, често из формалних разлога.

Правни оквир омогућава да грађански и међународни посматрачи, као и представници изборних кандидата, посматрају цијели изборни процес. У дешавању које је поздрављено, седам организација цивилног друштва је удружило напоре да би основало коалицију "Под лупом" ради обуке и распоређивања 3.000 грађанских посматрача на 1.400 бирачких мјеста.

Дан избора је протекао генерално уредно, али су примијећене неке техничке нерегуларности током цијелог дана, уз знатно погоршање процеса током бројања гласова. Упркос кашњењу у отварању бирачких мјеста, посматрачи су оцијенили процес гласања као добар или веома добар на 94% посматраних бирачких мјеста. Међутим, бројање гласова је оцијењено као лоше или веома лоше на 25% посматраних бирачких мјеста као резултат недостатка знања чланова бирачких одбора о процедурама и генералне неорганизованости. Индиције о трговини мјестима у бирачким одборима су потврђене на дан избора, као и неки случајеви мијешања грађанских и страначких посматрача у сам процес.

Процес израде збирних резултата у општинским изборним комисијама је у почетку оцијењен позитивно; међутим, транспарентност процеса верификације од стране ЦИК-а је била ограничена пошто резултати по бирачким мјестима нису били објављени све до 27. октобра. Након поновног пребројавања гласова на око 200 бирачких мјеста ЦИК је објавио коначне резултате 10. новембра.

II. УВОД И ЗАХВАЛЕ

Након позива Централне изборне комисије (ЦИК) Босне и Херцеговине и на основу препоруке Мисије за процјену потреба, која је обављена од 24. до 27. јуна 2014. године, Канцеларија ОЕБС-а за демократске институције и људска права (ОЕБС/ОДИХР) је распоредила Изборну посматрачку мисију за опште изборе 12. октобра. Мисију је предводила гђа Корнелија Јонкер, а састојала се од 11 експерата са сједиштем у Сарајеву и 20 дугорочних посматрача распоређених широм земље. Чланови мисије су одабрани из 23 земље чланице ОЕБС-а.

За дан избора је Изборна посматрачка мисија ОЕБС/ОДИХР удружила напоре са делегацијама Парламентарне скупштине ОЕБС-а (ПС ОЕБС) и Парламентарне скупштине Савјета Европе (ПАСЕ) да би формирали Међународну изборну посматрачку мисију. Председавајући ОЕБС-а је именовao господ. Роберта Бателија за специјалног координатора и вођу краткорочне посматрачке мисије ОЕБС-а. Гђа Маријета Тидеи (Италија) је предводила делегацију ПС ОЕБС-а, а господ. Тајни Кокс (Холандија) је водио делегацију ПАСЕ-а. Укупно је било 294 посматрача из 38 земаља чланица ОЕБС-а, укључујући и 222 дугорочна и краткорочна посматрача које је распоредио ОЕБС/ОДИХР, као и 41 члан парламената и запослени у ПС ОЕБС те 31 из ПАСЕ-а. Гласање је посматрано на 1.084 од 5.401 бирачког мјеста, а бројање и израда збирних резултата у отприлике 100 општина.

Изборна посматрачка мисија ОЕБС/ОДИХР је процијенила усклађеност изборног процеса са обавезама према ОЕБС-у, другим међународним обавезама и стандардима за демократске изборе те са домаћим законодавством. Овај завршни извјештај је наставак Изјаве о прелиминарним налазима и закључцима, која је објављена на конференцији за медије 13. октобра 2014. године.²

²

Сви ранији извјештаји ОЕБС/ОДИХР-а о БиХ су доступни на: <http://www.osce.org/odihr/elections/bih>.

Изборна посматрачка мисија ОЕБС/ОДИХР жели да се захвали ЦИК-у за позив за посматрање избора, његову сарадњу и издавање акредитационих докумената, као и Министарству иностраних послова БиХ и другим органима власти за њихову помоћ и сарадњу. Такође изражавамо нашу захвалност представницима кандидата, политичких странака и цивилном друштву за преношење њихових ставова. Изборна посматрачка мисија ОЕБС/ОДИХР такође жели да изрази своју захвалност Мисији ОЕБС-а у БиХ и дипломатско-конзуларним представништвима земаља ОЕБС-а и међународних организација за њихову сарадњу и подршку.

III. ПОЛИТИЧКА ПОЗАДИНА

Државна структура Босне и Херцеговине је резултат уставних аранжмана усаглашених Општим оквирним споразумом за мир (Дејтонски мировни споразум) из 1995. године. Држава се састоји из два ентитета: Федерација БиХ (ФБиХ) и Република Српска (РС). Усто, Брчко Дистрикт има посебан статус као јединица локалне самоуправе под директним суверенитетом БиХ.³ Устав даје ограничена овлашћења институцијама на државном нивоу, док је већина овлашћења повјерена ентитетским институцијама. Канцеларија високог представника, међународно тијело са мандатом да надгледа имплементацију Дејтонског споразума, задржава обимна овлашћења, укључујући и овлашћење да намеће законе и смијени било ког званичника који опструира мировни процес.

Устав признаје Бошњаке, Србе и Хрвате као три конститутивна народа. Грађани се такође могу изјаснити као остали, било да се идентификују као припадници неке друге етничке групе или избором да не припадају било којој етничкој групи. Одсуство заједничке визије и недостатак сарадње између етничких група остаје кључни фактор у БиХ, што често узрокује пат-позиције у политичком процесу доношења одлука.⁴ Настојања међународне заједнице да премости јаз између ентитета и етничких група промовисањем грађанских вриједности и индивидуалних умјесто групних права до сада су имала ограничене опипљиве резултате. Три конститутивна народа, зависно од своје етничке или културалне припадности, ослањају се у земљи на подршку одговарајућих регионалних актера.

Подијеленост политичких странака по етничкој линији остаје доминантна карактеристика, а већина странака је оријентисана на своје етничке заједнице. У ФБиХ, Странка демократске акције (СДА), Савез за бољу будућност (СББ), Социјалдемократска партија (СДП), као и новооснована Демократска фронта (ДФ)⁵ имају главну улогу на бошњачкој политичкој сцени, док Хрватска демократска заједница БиХ (ХДЗ БиХ), Хрватска демократска заједница 1990 (ХДЗ 1990) и друге хрватске странке апелују на Хрвате. У РС, Савез независних социјалдемократа (СНСД), Српска демократска странка (СДС) и Партија демократског прогреса (ПДП) су се такмичиле за српске гласове. Уз пар изузетака, нису се појавиле нове политичке фигуре на овим изборима.

³ Иако формално под суверенитетом БиХ, Брчко Дистрикт остаје под супервизијом Канцеларије за имплементацију коначне одлуке за Брчко у оквиру Канцеларије високог представника.

⁴ У Извјештају Европске комисије о напретку Босне и Херцеговине 2014. године "закључено је да је Босна и Херцеговина направила веома ограничен напредак у рјешавању политичких критеријума. Босна и Херцеговина није превладала застој у процесу европских интеграција док се већина других земаља у региону одлучно креће напријед. Ова ситуација за жаљење је углавном узрокована недостатком колективне политичке воље код лидера." Види: http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2014/20141008-bosnia-and-herzegovina-progress-report_en.pdf.

⁵ ДФ је 2013. године основао хрватски члан Предсједништва БиХ, Жељко Комшић, бивши члан СДП-а.

Предизборно политичко окружење је било обиљежено повећаним разочарањем у власти. У фебруару 2014. године је БиХ била свједок социјално-економских протеста великих размјера, које су изазвали висока незапосленост и оптужбе о корупцији. Опсежни политички преговори о именовану у кључне регулаторне агенције остају већ утврђена пракса, што води забринутости за њихову независност. Даље, ослањање на запошљавање у државној служби које контролишу странке значи за велики постотак становништва да су значајни сегменти друштва зависни од политичких странака. СДП је 12. фебруара 2014. године поднио Парламенту БиХ приједлог измјена законодавства којим би се омогућили ванредни избори, што је одбачено. У мају 2014. године је друштвено-економска ситуација додатно погоршана жестоких поплавама.

IV. ПРАВНИ ОКВИР И ИЗБОРНИ СИСТЕМ

A. ПРАВНИ ОКВИР

Избори су првенствено регулисани Уставом и Изборним законом. Њих допуњавају Анекс III Дејтонског споразума, Закон о финансирању политичких партија, Закон о држављанству Босне и Херцеговине, као и прописи које доноси ЦИК.⁶

Од свог усвајања 2001. године Изборни закон је претрпио знатне промјене, уз најскорије измјене и допуне усвојене 2014. године. Једном од њих је повећана квота заступљености полова на 40% и у изборној администрацији и на кандидатским листама. Ова измјена је имала за циљ хармонизацију Изборног закона са Законом о равноправности полова, што је било питање покренуто у ранијим препорукама ОЕБС/ОДИХР-а. Другом измјеном су промијењена имена општина у РС, у складу с одлуком Уставног суда да државни закон мора бити усклађен са законом у РС.

Недавним измјенама и допунама закона су испоштоване неке раније препоруке ОЕБС/ОДИХР-а, па је правни оквир генерално довољан за спровођење демократских избора. Међутим, недостатак политичке воље да се одмакне од Дејтонског споразума значи да бројни дуготрајни и важни недостаци остају неријешени у закону. Ово обухвата и ограничено право подношења приговора, недовољне заштитне мјере да се спријечи злоупотреба државних ресурса, недостатак закона о политичким странкама, као и неадекватне прописе о финансирању кампање.

Конкретно, правни оквир и даље поставља ограничења права кандидовања и гласања заснована на етничкој припадности, што је у супротности са чланом 7 став 3 и чланом 24 Копенхагенског документа ОЕБС-а из 1990. године.⁷ Право кандидовања за Предсједништво БиХ и предсједника и потпредсједнике РС је дато само грађанима који се изјашњавају као Бошњаци, Хрвати или Срби.⁸ Усто, право кандидовања је ограничено пребивалиштем: Србин пријављен у ФБиХ, односно Бошњак и Хрват у РС не могу се

⁶ Усто, постоје бројни ентитетски закони, укључујући и уставе ФБиХ, РС, Закон о финансирању политичких странака из буџета Републике, града и општине (РС), Закон о политичким странкама (РС) и Закон о политичким организацијама (Брчко Дистрикт БиХ).

⁷ Члан 7 став 3 Копенхагенског документа ОЕБС-а (1990) предвиђа да државе учеснице требају да "гарантују универзално и једнако право гласа пунољетним грађанима". Члан 24 наводи да ограничења права и слобода морају бити "стриктно пропорционална циљу закона". Такође види и члан 25 Међународног пакта о грађанским и политичким правима (енг. ICCPR) из 1996. године.

⁸ Усто, само Бошњаци, Хрвати или Срби могу бити посредно изабрани у Дом народа Парламентарне скупштине БиХ и за предсједника и потпредсједнике ФБиХ.

кандидовати за Предсједништво БиХ.⁹ Даље, бирачи из РС могу да гласају једино за српског кандидата за Предсједништво БиХ, док бирачи из ФБиХ могу да гласају једино за бошњачког или хрватског кандидата. До данас нема напретка у спровођењу обавезујуће пресуде Европског суда за људска права (ЕСЈП) у предмету Сејдић-Финци у вези с укидањем ограничења кандидовања на основу етничке припадности.¹⁰

У складу с пресудама Европског суда за људска права и ранијим препорукама ОЕБС/ОДИХР-а, ограничења права гласа и кандидовања на основу етничке припадности и пребивалишта требају се уклонити из закона.

Након недавних измјена и допуна Закона о сукобу интереса у институцијама власти у Босни и Херцеговини, овлашћења за одлучивање о сукобу интереса за изабране званичнике су пренесена са ЦИК-а на новоосновану парламентарну комисију.¹¹ Међутим, остаје недостатак правне јасноће око надлежности те комисије. Усто, бројни саговорници Изборне посматрачке мисије ОЕБС/ОДИХР изразили су забринутост за недостатак хармонизације релевантног законодавства и доводили у питање способност и ресурсе комисије да благовремено и непристрасно испуни своје дужности.

Б. ИЗБОРНИ СИСТЕМ

У оквиру комплексног институционалног и изборног система је на овим изборима одржано шест одвојених утрка. На државном нивоу, грађани су гласали за Предсједништво БиХ и Представнички дом Парламентарне скупштине БиХ (ПД БиХ). На ентитетском нивоу су грађани гласали за Представнички дом Парламента ФБиХ (ПД ФБиХ), предсједника и потпредсједнике РС, и Народну скупштину РС. Усто, избори су одржани и за 10 кантоналних скупштина у ФБиХ. Сви мандати су четворогодишњи.

Предсједништво БиХ је трочлана институција изабрана простом већином на одвојеним листама у два ентитета. Бирачи у ФБиХ су морали одабрати бошњачког или хрватског кандидата, а они из РС једног од српских кандидата. Предсједавање се ротира сваких осам мјесеци између чланова из сваког од три конститутивна народа.

ПД БиХ се састоји од 42 посланика: 28 је изабрано у ФБиХ, а 14 у РС. У ФБиХ, 21 од 28 посланика је биран из вишечланих изборних јединица (ВИЈ) по пропорционалној заступљености, а 7 компензационих мандата се такође додјељују пропорционално. У РС је изабрано девет посланика из три ВИЈ, а осталих пет са компензационих листа.

ПД ФБиХ се састоји од 98 чланова: 73 су изабрана у 12 ВИЈ, а 25 са компензационих, отворених страначких листа. У РС бирачи су изабрали 83 посланика НС РС: 62 у 6 ВИЈ, а 21 са компензационих, отворених страначких листа. Усто, бирачи у РС су изабрали свог

⁹ Тачка 15 Општег коментара бр. 25 Одбора за људска права УН-а на члан 25 Међународног пакта о грађанским и политичким правима наводи да "особе које иначе испуњавају услове за кандидовање не требају бити искључене неразумним или дискриминаторним условима као што су образовање, пребивалиште или поријекло или из разлога политичке припадности."

¹⁰ Види *Сејдић и Финци против Босне и Херцеговине* (ЕСЈП 2009, апликације бр. 27996/06 и 34836/06) на: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-96491>. Такође види *Зорнић против Босне и Херцеговине* (ЕСЈП, 2014, Апликација бр. 3681/06) на: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-145566>. На тему ограничења заснованих на пребивалишту, види неокончан предмет *Пилав против Босне и Херцеговине* (ЕСЈП, Апликација бр. 41939/07).

¹¹ Комисија је основана 15. априла 2014. и састоји се од 9 чланова: 6 из Парламента, а 3 из Агенције за превенцију корупције и координацију борбе против корупције.

ентитетског предсједника и два потпредсједника користећи систем релативне већине; кандидат са највише гласова је изабран за предсједника, а два кандидата из друга два конститутивна народа са највише гласова су изабрани за потпредсједнике.

Закон гарантује минималну заступљеност три конститутивна народа и у ПД ФБиХ и у НС РС. Уколико један конститутивни народ не освоји најмање четири мјеста при додјели мандата из ВИЈ, минимум се гарантује кроз компензационе мандате.¹²

Број гласова потребних да кандидат буде изабран се знатно разликује у свакој ВИЈ, чиме се нарушава принцип једнакости гласа којег предвиђа члан 7 став 3 Копенхагенског документа ОЕБС-а из 1990. године. Ово се односи на изборе за ПД и у БиХ и ФБиХ и за НС РС, гдје су разлике у величини изборне јединице често прелазиле препоручено дозвољено одступање од 10%¹³. Изборне јединице за нивое ПД БиХ и ПД ФБиХ нису преиспитане од 2001. године, упркос законској одредби о преиспитивању сваке четири године. Преиспитивање граница изборних јединица за НС РС 2013. године није исправило неједнакости. Усто, закон не прецизира које тијело треба да обави преиспитивање или предузме мјере да се обезбиједи непристрасност, транспарентност и широке јавне консултације.¹⁴

Да би се подржао принцип једнакости гласа, границе изборних јединица се требају преиспитати у складу с Изборним законом, обавезама према ОЕБС-у и другим међународним стандардима. Закон би требао да прецизира које је тијело надлежно за преиспитивање те да процес буде непристрасан, транспарентан и да укључује широке јавне консултације.

V. ИЗБОРНА АДМИНИСТРАЦИЈА

Опште изборе је спровела изборна администрација од три нивоа, предвођена ЦИК-ом. На средњем нивоу су 142 ОИК-а, укључујући и 6 градских изборних комисија и Изборну комисију Брчко Дистрикта. Гласање и бројање је организовао 5.401 бирачки одбор, укључујући и пет у дипломатско-конзуларним представништвима. У складу с недавним измјенама и допунама закона, ОИК и бирачки одбори су поштовали захтјев да у саставу имају најмање 40% припадника мање заступљеног пола, иако то није испоштовано у свим општинским изборним комисијама.¹⁵ Само један члан ЦИК-а је жена.

¹² Ово се ради додјелом мандата најприје са компензационе листе, узимајући у обзир наведену националност кандидата. Ако странка или коалиција која је добила компензациони мандат нема довољно кандидата на листи за националност за коју није достигнут минимум од четири члана, мандат се додјељује наредној листи са таквим кандидатима која је освојила највећи број гласова итд. све док се не достигне минимум.

¹³ Члан 2 став 2. тачка iv. Кодекса добре праксе у изборним питањима Комисије Савјета Европе за демократију кроз закон (Венецијанска комисија) из 2002. године препоручује да "дозвољено одступање од норми не треба износити више од 10% и сигурно не треба прелазити 15% осим у посебним околностима". Нпр., на изборима за ПД БиХ највећа разлика између уписаних бирача за сваки мандат је више него двострука (115%) између Изборне јединице 1 у РС и Изборне јединице 2 у ФБиХ. Унутар РС је највећа разлика била 91% између изборних јединица 1 и 3.

¹⁴ Члан 2 став 2. тачка vii. Кодекса добре праксе у изборним питањима Комисије Савјета Европе за демократију кроз закон (Венецијанска комисија) из 2002. године препоручује да се процес спроводи "непристрасно" и "узимањем у обзир мишљења одређене комисије, чија су већина чланова независни".

¹⁵ Просјечан број женских чланова у цијелој изборној администрацији је био 42,7%. Једанаест ОИК-а су имали само мушке чланове, а два само женске. Усто, одредба о заступљености од 40% није поштована у трочланим општинским изборним комисијама.

ЦИК је стално тијело са укупном одговорношћу за спровођење избора и утврђивање изборних резултата. Има седам чланова и законски је обавезан на национални баланс: два Бошњака, два Хрвата, два Србина и један из реда осталих. Предсједник ЦИК-а се на бази ротације бира између самих чланова на мандат од 21 мјесец, уз узимање националности предсједника у обзир. ЦИК је генерално уживао повјерење међу већином изборних актера у вези са својим професионализмом и капацитетом да организује изборе у складу са законом. Међутим, неки актери су критиковали начин на који је ЦИК организовао гласање слањем листића путем поште из иностранства (Види дио *Упис бирача*).

ЦИК је одржавао редовне сједнице које су биле отворене за медије и акредитоване посматраче. Већину одлука донио је једногласно, а све одлуке су биле доступне јавности на његовој интернет страни. Повремено учесталост сједница није била довољна за рјешавање приговора. Како се приближавао дан избора, ЦИК је одржавао *ad hoc* сједнице о којима су посматрачи и медији били обавијештени унапријед, иако се понекад обавјештења нису благовремено појављивала на интернет страни ЦИК-а. ЦИК је такође дубље расправљао о питањима на Колегију, чији су састанци, у складу с Пословником, били затворени за посматраче и медије за разлику од јавних сједница ЦИК-а.

Да би додатно повећао транспарентност процеса доношења одлука, ЦИК би могао размотрити прописивање да сви састанци ЦИК-а буду отворени за јавност.

ЦИК је усвојио неопходне прописе доста прије избора, укључујући и оне о процедурама за дан избора, формирање бирачких мјеста, предлагање и именовање чланова бирачких одбора и објављивање изборних резултата. Ово је омогућило благовремене припреме и поштовање свих рокова прописаних у изборном законодавству. ЦИК је такође спроводио и едукацију бирача у електронским медијима преко спотова о начину попуњавања гласачких листића и подстицањем учешћа бирача на изборима. ЦИК је искусио и одређено кашњење у одабиру предузећа за штампање гласачких листића. Међутим, сви листићи су одштампани и достављени у ОИК-е на вријеме.

Општинске изборне комисије су стална тијела која се састоје од три, пет или седам чланова зависно од величине општине. Чланове ОИК-а именују општинска вијећа на период од седам година, а на свако именовање ЦИК даје сагласност. У складу с Изборним законом, састав ОИК-а треба да одражава национални састав дате општине у складу с подацима са посљедњег пописа становништва, који је за ове изборе и даље био попис из 1991. године.¹⁶ Шест ОИК-а нису имали све редовне чланове непосредно пред изборе, него су имали замјенске чланове.

Општинске изборне комисије су надлежне за надгледање процедура гласања и бројања гласова на бирачким мјестима и унос података о прелиминарним изборним резултатима. Генерално су биле кооперативне са Изборном посматрачком мисијом ОЕБС/ОДИХР и давале су тражене информације. Међутим, отприлике 62 ОИК-а нису унапријед најављивала своје сједнице, а 19 није одржавало редовне сједнице. Већина ОИК-а је такође организовала неформалне састанке у циљу одлучивања о изборним питањима. Иако није законски прописан услов, позитивно је да су 23 ОИК-а имала интернет стране на којима су информисали грађане о изборима.

Прописима ЦИК-а би се могло захтијевати да ОИК одржавају редовне, најављене званичне сједнице. Да би повећале транспарентност, све ОИК би могле да редовно ажурирају своје

¹⁶ У октобру 2013. године је одржан нови попис становништва, а подаци се планирају објавити 2015. године.

огласне табле, а могло би се размотрити и објављивање релевантних информација ОИК-а на интернету.

Седам ОИК-а је обавијестило Изборну посматрачку мисију ОЕБС/ОДИХР да су били подложни политичком притиску, а бројни саговорници Мисије ОЕБС/ОДИХР су даље наводили да је политички утицај на ОИК-е био распрострањен, посебно имајући у виду да су неки чланови ОИК-а запослени у општинској администрацији. Усто, неке комисије су се жалиле Изборној посматрачкој мисији ОЕБС/ОДИХР на тешкоће у раду због кашњења у исплати накнада за њихов рад и неадекватног радног простора.¹⁷

Бирачки одбори спроводе процесе гласања и бројања гласова на бирачким мјестима. Именују их ОИК за сваке изборе и састоје се од три до пет чланова, зависно од величине подручја бирачког мјеста.¹⁸ Сви изборни кандидати имају прилику да предложе једнак број представника за мјеста у бирачким одборима, насумично распоређена жријебањем којег организује ЦИК, а спроводе ОИК. Сви изборни кандидати су искористили прилику да предложе чланове бирачких одбора.

Иако је именовање бирачких одбора формално извршено у складу са законом, постојали су бројни вјеродостојни наводи о ангажовању изборних кандидата у трговини мјестима у бирачким одборима би добили заступљеност у областима од посебног интереса за њих, што је водило политичкој неравнотежи у бирачким одборима. Представници из око 60 ОИК-а су рекли да неки чланови бирачких одбора нису истински представљали политичке странке или кандидате који су их предложили. Изборна посматрачка мисија ОЕБС/ОДИХР је запазила неколико случајева такве праксе, коју су такође јавно износили и неки кандидати. Неки саговорници Изборне посматрачке мисије ОЕБС/ОДИХР-а су наводили да је било бирачких одбора у којима је у суштини била заступљена само једна политичка странка. Политичка неравнотежа у бирачким одборима је озбиљно питање које подрива Изборни закон¹⁹.

Упркос детаљној регулативи процеса додјеле мјеста у бирачким одборима и настојањима ЦИК-а да обезбиједи почетну расподјелу у оквиру закона, ЦИК није предузео радње да ријешити питања у вези с трговином мјестима. Усто, иако су изборни кандидати добили потпуне спискове чланова бирачких одбора са информацијама о предлагачима, те информације нису биле јавно доступне, чиме се смањивала транспарентност процеса и повјерење актера у бирачке одборе да спроводе изборе без нерегуларности, посебно код бројања гласова.

Иако је присуство представника политичких странака на бирачким мјестима потенцијална заштитна мјера овог процеса, власти би се требале позабавити високим ризиком политичке неравнотеже у бирачким одборима спровођењем детаљног преиспитивања законских одредби и праксе додјеле мјеста у бирачким одборима. Ово се треба урадити у процесу јавних консултација који обухвата и ОИК-е и друге релевантне актере. Штавише, ЦИК би могао да размотри објављивање имена организација које предлажу кандидате за чланове бирачких одбора по бирачким мјестима.

¹⁷ Општинске изборне комисије у Доњем Жабару, Власеници, Потоцима, Оштрој Луци, Костајници, Дрвару, Цазину, Санском Мосту, Бихаћу, Мостару, Горажду и Кључу

¹⁸ Ако подручје има мање од 350 уписаних бирача, по закону бирачки одбор треба да има 3 члана (отприлике 17% свих бирачких мјеста), а иначе пет (83% свих бирачких мјеста).

¹⁹ Члан 2.19 став (13) Изборног закона предвиђа да "само један представник једног политичког субјекта може бити у саставу једног бирачког одбора."

Општинске изборне комисије су извеле обимну обуку за чланове бирачких одбора, укључујући посебну обуку за њихове предсједнике. Као позитивну мјеру, ЦИК је урадио низ видео-клипова којима се објашњава изборни процес и који су коришћени током обуке и били доступни јавности на интернет страни ЦИК-а. Међутим, нису све обуке обухватале практичне вјежбе о томе како обавити комплексне кораке, посебно бројање гласова и паковање изборног материјала.

ЦИК и неке ОИК су извијестили Изборну посматрачку мисију ОЕБС/ОДИХР да су многи чланови бирачких одбора били замијењени прије дана избора. Ова пракса не само да је смањила транспарентност него је такође довела и до ситуације да неки чланови бирачких одбора нису прошли обуку (Види дио *Дан избора*).

Власти би могле да уведу законски рок за замјену чланова бирачких одбора након њиховог именованја и ограниче могућност замјене на посебне околности засноване на оправданим разлозима.

VI. УПИС БИРАЧА

Упис бирача је пасиван и обухвата све становнике изнад 18 година осим оних којима је правоснажном судском одлуком одузето право гласа због лишења пословне способности или као дио пресуде за тешка кривична дјела, укључујући и за ратне злочине. ЦИК је одговоран за вођење Централног бирачког списка (ЦБС), који је заснован на регистру грађана у Министарству цивилних послова БиХ.

ЦБС ужива висок ниво повјерења међу изборним актерима. У свеобухватном процесу су бирачи били у могућности да провјере свој статус уписа лично у општинским изборним комисијама, позивом на линију за помоћ, СМС-ом или провјером преко интернет стране ЦИК-а. Непосредно пред изборе је око 103.000 грађана провјеравало свој статус уписа и локацију бирачког мјеста. У случају грешака, бирачи су могли да затраже исправке преко ентитетских и локалних институција надлежних за ажурирање регистара грађана, при чему су се промјене аутоматски одражавале у ЦБС-у. Број бирача који су испуњавали услове за ове изборе је био 3.278.908. Изводе из бирачких спискова за појединачна бирачка мјеста је одштампао ЦИК и доставио општинским изборним комисијама и бирачким одборима.

Закон предвиђа да су једино важећа лична карта, пасош или возачка дозвола дозвољени за утврђивање идентитета бирача. Иако је на претходним општим изборима било дозвољено гласање бирачима који су имали потврду да су предали захтјев за нову личну карту, ЦИК је упутио инструкцију бирачким одборима да се таква пракса не прихвата јер није прописана законом. Изборна посматрачка мисија ОЕБС/ОДИХР је била обавијештена да су укупно 124.536 грађана (3,8% изборног тијела) имали истекле личне карте а нису имали важећи пасош или возачку дозволу у вријеме закључивања ЦБС-а.²⁰ Иако законска одредба о утврђивању идентитета бирача није претјерана у контексту БиХ пошто су сви грађани законски обавезни да имају важеће личне карте (издаване од 2004.), могли су се предузети већи напори како би се обезбиједило да бирачи знају за промјене процедуре и да их се подстакне да унапријед обнове своје документе.²¹

²⁰ Према информацијама из Агенције за идентификациона документа, евиденције и размјену података, од тог броја је укупно 39.307 грађана затражило нову личну карту.

²¹ Тачка 11 Општег коментара бр. 25 Савјета за људска права УН-а на члан 25 Међународног пакта о грађанским и политичким правима предвиђа да "државе морају да предузму ефикасне мјере како би обезбиједиле да сва лица која имају право гласа буду у могућности да остваре то право."

ЦИК би могао да размотри побољшану едукацију бирача о питањима која директно утичу на права бирача, посебно у случају промјена процедура.

Избјеглице и бирачи са привременим боравком у иностранству су до рока, 29. јула, могли да поднесу захтјев за гласање у иностранству путем поште или у дипломатско-конзуларним представништвима. Око 47.000 бирача је затражило гласање поштом, од којих су 42.044 уписана.²² Они који су били уписани за гласање поштом али су се затекли у земљи на дан избора могли су да гласају непотврђеним листићима.

Током периода уписа гласача поштом, ЦИК је утврдио бројне могуће злоупотребе које су утицале на отприлике 637 пријава.²³ ЦИК је у септембру размотрио вјеродостојне наводе за четири случаја у којима су гласачи у иностранству добили гласачке материјале за више од једног гласача. ЦИК је спровео интерну истрагу и затражио од једне од поштанских служби у држави, БХ Поште, да поднесе извјештај о слању гласачких листића, али није утврдио било какву кривњу уз тврдњу да се проблем могао десити у системима страних поштанских служби. Ти предмети су достављени у Тужилаштво на даљу истрагу.²⁴ Бројни саговорници Изборне посматрачке мисије ОЕБС/ОДИХР-а су изразили забринутост да су овакви наводи смањили повјерење у интегритет процедуре гласања поштом.

Изборна администрација би требала размотрити додатне заштитне мјере да ојача поузданост у гласање поштом и заштити интегритет овог процеса. Ово би могло да укључи и обавезну употребу препоручених пошиљки или личне испоруке гласачких листића бирачима.

Интерно расељена лица имају право да се упишу за гласање у својим привременим боравиштима или у мјесту пребивалишта прије расељења. Министарство за људска права и избјеглице БиХ, које је надлежно за вођење централне базе података, доставило је 100.090 имена интерно расељених лица ЦИК-у. Међутим, ЦИК је навео да је само 84.207 уноса било комплетно, док су код осталих евидентираних недостајали подаци²⁵ и они нису могли бити на списку интерно расељених лица у ЦБС-у.²⁶

Државне, ентитетске и локалне власти би требале учинити више напора да обезбиједи учешће интерно расељених лица вођењем тачних података. Могло би се размотрити преиспитивање садашњих механизма сарадње између ЦИК-а, Министарства цивилних послова БиХ и Министарства за људска права и избјеглице БиХ.

Бирачи и руководиоци болница, затвора и притворских јединица су имали рок до 9. септембра да поднесу пријаве својим општинским изборним комисијама за гласање путем мобилног тима. Дана 5. октобра је ЦИК објавио информацију да је укупно 10.181 бирач уписан за гласање путем мобилног тима. ЦИК је сачинио нове процедуре за ову врсту гласања у циљу јачања транспарентности и одговорности.²⁷ Међутим, неке ОИК су се

²² За око 5.000 пријава је одбијен упис због разних грешака, укључујући непотпуну документацију као доказ идентитета, пребивалишта и држављанства; техничких грешака у пријавном обрасцу или неподударујућих потписа.

²³ Ово је обухватало случајеве уписа мртвих лица, вишеструки упис истог лица на више од једне адресе и случајеве могућег лажног представљања.

²⁴ У вријеме овог извјештаја истрага није била окончана.

²⁵ Ово је обухватало ЈМБ или адресу.

²⁶ Од уписаних интерно расељених лица је неких 20.709 одабрало гласање према свом предратном мјесту пребивалишта.

²⁷ Ово је обухватало и инструкцију општинским изборним комисијама да доставе маршруту и распоред посјета, као и обавезу да се посматрачима на захтјев доставе ове информације.

жалиле да су прекратки рокови и потреба прибављања медицинских информација да би се оправдао захтјев учинили овај процес мање обухватним.

Бирачи у Брчко Дистрикту гласају на изборима за ФБиХ или РС, зависно од свог ентитетског држављанства. По први пут, на овим изборима и у складу с Изборним законом, морали су да изврше упис ентитетског држављанства да би могли да гласају.²⁸ Раније су бирачи из Дистрикта који нису одабрали ентитетско држављанство и даље могли да гласају одабиром бирачке опције код изборних тијела за дате изборе. Упркос активној информативној кампањи о промјенама и настојањима власти да овај процес учине што је више могуће доступним и обухватним, само је 45.317 становника Дистрикта одабрало ентитетско држављанство до истека рока 28. августа, а око 40.000 није. Грађани који су добили ентитетско држављанство након истека тог рока могли су да гласају непотврђеним листићима.²⁹

VII. ОВЈЕРА КАНДИДАТА

Све политичке странке и грађани са активним правом гласа имали су могућност кандидовања под условом да их овјери ЦИК. Да би били овјерени, политичке странке и потенцијални независни кандидати су морали да поднесу пријаву за овјеру ЦИК-у и таксу за овјеру.³⁰ Износ таксе је повећан 40% за ове изборе, што је довело до забринутости изборних актера да су износи превисоки³¹. Таксе за овјеру су враћане једино кандидатима који су изабрани и/или добили мандат. Одредбе о поврату таксе за овјеру су биле претјеране и спроводиле су се супротно доброј пракси.³²

У складу с добром праксом, власти би могле да преиспитају законске услове за поврат таксе за овјеру тако да оне не буду претјеране и да буду засноване радије на томе да кандидати освоје разуман постотак гласова умјесто на добијању мандата.

Усто, изборни кандидати који нису били заступљени у изабраном тијелу којем је истицао мандат (или тијелу вишег нивоа) за које су се пријавили, морали су да прикупе и потписе подршке³³. У складу с ранијом препоруком ОЕБС/ОДИХР-а, ЦИК је додатно регулисао процес провјере потписа подршке за ове изборе, тако повећавајући одговорност. Иако је остало нејасно да ли је потенцијалним кандидатима било дозвољено да посматрају процес провјере потписа, ЦИК је обавијестио Изборну посматрачку мисију ОЕБС/ОДИХР да нико од кандидата није изразио интерес за то.

²⁸ У складу с измјенама и допунама Закона о личној карти држављана БиХ из 2012. године, грађани који обнављају личну карту морају да одаберу ентитетско држављанство.

²⁹ Од 28. августа до 30. септембра, додатних 1.424 грађана је извршило упис ентитетског држављанства. Укупно је 1.039 бирача у Брчко Дистрикту гласало непотврђеним листићима.

³⁰ Индивидуални кандидати су морали да доставе изјаве о имовинском стању у вријеме овјере иначе би биле изречене новчане казне странкама које их предлажу. Супротно претходној пракси, ЦИК на основу заштите личних података није објављивао имовинске картоне.

³¹ Такса за овјеру је износила 20.000 КМ за Предсједништво БиХ и ПД Парламентарне скупштине БиХ, 14.000 КМ за политичке странке на изборима за ентитетски ниво (1 еуро = 1,95583 КМ). Ови износи су били преполовљени за независне кандидате.

³² Дио I члан 1 став 3. тачка vi. Кодекса добре праксе у изборним питањима Венецијанске комисије (2002) препоручује да број гласова које кандидат треба да добије ради поврата таксе не треба бити претјеран.

³³ Политичке странке су требале да прикупе 3.000 потписа бирача за изборе за Предсједништво БиХ и ПД Парламентарне скупштине БиХ, односно 2.000 за ентитетске изборе. Независни кандидати су требали да прикупе половину тог броја потписа.

До рока, 14. јуна, ЦИК је овјерио укупно 51 политичку странку, 14 коалиција и 15 независних кандидата за такмичење на државним и ентитетским изборима.³⁴ Овјера је одбијена за четири странке због недостатка потписа или уплаћене таксе, а једна странка је одустала. Иако Изборна посматрачка мисија ОЕБС/ОДИХР није посматрала процес овјере, изгледа да је он био свеобухватан узимајући у обзир број пријављених кандидата, прилику дату кандидатима да исправе пријаве те да је овај процес био оспорен само у ограниченом броју приговора.³⁵

Овјерене политичке странке су имале могућност формирања коалиције, па је 14 коалиција овјерено за државне и ентитетске изборе. Овјерени изборни кандидати су затим морали доставити кандидатске листе на увид ЦИК-у. До рока, 8. августа, ЦИК је овјерио укупно 3.524 кандидата на 517 одвојених кандидатских листи за државне и ентитетске изборе. У складу с недавним измјенама и допунама Изборног закона, 42% кандидата су биле жене. На изборима за ПД БиХ су 23% изабраних биле жене, за ПД ФБиХ 21%, а за НС РС 15%.

Закон даје широка овлашћења ЦИК-у за уклањање са листе кандидата који је прекршио Изборни закон без обзира на тежину прекршаја. ЦИК је уклонио два кандидата са листе (Види дио *Приговори и жалбе*). Ни Изборни закон ни процедуре ЦИК-а не регулишу које се радње предузимају ако кандидат буде уклоњен са листе, укључујући и то да ли и како се име кандидата треба уклонити са гласачког листића, како обавијестити бираче о уклањању са листе и како третирати потенцијалне гласове за таквог кандидата током бројања.

Могле би се размотрити измјене и допуне закона да се предвиди уклањање кандидата или странке са листе само код тешких прекршаја, јасно дефинисаних законом. Закон би такође могао јасно наводити да се бирачима требају дати информације о кандидатима уклоњеним с листе да им се омогући избор на основу информација. Усто, ЦИК би могао да регулише како би се гласови за кандидате уклоњене с листе могли третирати током процеса бројања.

VIII. ИЗБОРНА КАМПАЊА

Кампања је званично почела 12. септембра и завршила у поноћ 10. октобра. Иако је спровођење кампање добро регулисано Изборним законом, он експлицитно не забрањује злоупотребе државних ресурса.³⁶ Усто, нове измјене и допуне закона су омогућиле државним, јавним и локалним властима и институцијама да кандидатима обезбиједи бесплатно коришћење простора, често без обезбјеђења једнакости у спровођењу.³⁷

Законодавство би требало да јасно дефинише шта се сматра злоупотребом државних ресурса у сврхе кампање. Приступ изборних кандидата јавним и општинским просторима

³⁴ Сви независни кандидати који су поднијели документацију су били овјерени.

³⁵ Изборна посматрачка мисија ОЕБС/ОДИХР је имала сазнања о 18 приговора на овјеру кандидатских листа поднесених ЦИК-у и судовима. Три од њих су била основана, а остали одбачени, четири по основу неплаћања таксе за овјеру.

³⁶ Члан 5 став 4 Копенхагенског документа ОЕБС-а (1990) предвиђа "јасно раздвајање државе и политичких странака." Усто, пракса није у складу с Извјештајем Венецијанске комисије о злоупотреби ресурса управе током изборних процеса: [www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2013\)033-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2013)033-e).

³⁷ На примјер, у Дрвару је Демократски народни савез поднио приговор да СНСД има канцеларије за кампању у најистакнутијем јавном објекту у граду. Изборна посматрачка мисија ОЕБС/ОДИХР је запазила и неједнаку подјелу простора и просторија за спровођење кампање у Ливну.

у циљу спровођења кампање треба бити омогућен на једнакој основи и под једнообразним условима у свим општинама.

Све скупа, кампања је била уочљива са повећаним интензитетом током задње седмице иако са мање интензитета у подручјима захваћеним поплавама. Окружењем кампање су доминирале главне политичке странке – СДА, СББ, СДП, СНСД, СДС, ХДЗ и ХДЗ 1990. Она је обухватала билборде и постере, јавне скупове,³⁸ окупљања у затвореном простору, кампање од врата до врата, медијске огласе и подјелу летака. Усто, већина кандидата се такође ослањала и на интернет платформе да би промовисали своје поруке кампање, уз фокус на друштвене медије. Жене су се појављивале у промотивним материјалима и говориле на скуповима; међутим, осим пар изузетака, једва су биле уочљиве у вођству странака.

Слободе удруживања и окупљања су поштоване, а сви изборни кандидати су могли спроводити кампању без већих сметњи. Окружење изборне кампање је остало мирно уз тек изоловане инциденте које су пренијели медији или које је запазила Изборна посматрачка мисија ОЕБС/ОДИХР³⁹. Коришћење запаљиве реторике је примијећено у посљедњој седмици кампање, укључујући и ТВ дебате, друштвене медије и у дијелу "Коментари" чланака постављених на интернет странама.

Иако су изборни кандидати преносили промотивне поруке о потреби друштвено-економских реформи, стварању радних мјеста, борби против корупције и европским и евроатлантским интеграцијама, њихове кампање су углавном имале негативан тон, уз окривљавање противника за недостатак напретка. Поруке кампање су се фокусирале на интересе етничких група: бошњачки кандидати су наглашавали јачање централних структура државе, а хрватски и српски су се фокусирали на потребу очувања и промоције својих националних идентитета. Усто, српски кандидати су заговарали јачање надлежности РС као ентитета. Осим за три конститутивна народа, није било странака које су конкретно представљале интересе мањина иако су неке странке укључивале кандидате из реда осталих на своје листе. Није такође било ни промотивних порука ни материјала чија су конкретна циљна група биле мањине.

IX. ФИНАНСИРАЊЕ КАМПАЊЕ

Финансирање изборне кампање је регулисано Законом о финансирању политичких партија, Изборним законом и прописима ЦИК-а. Закон не предвиђа подношење привремених финансијских извјештаја, рокове за објављивање и ревизију финансијских извјештаја ни пропорционалне санкције упркос препорукама ОЕБС/ОДИХР-а и Групе држава Савјета Европе за борбу против корупције (ГРЕКО).⁴⁰ Све скупа, регулаторни систем финансирања кампање, овакав какав се тренутно спроводи, није адекватан да обезбиједи транспарентност, интегритет и одговорност процеса.

Регулаторни систем финансирања кампање треба бити ревидиран да се узму у обзир недостаци утврђени у овом и ранијим извјештајима ОЕБС/ОДИХР-а и ГРЕКО-а.

³⁸ Изборна посматрачка мисија ОЕБС/ОДИХР је посматрала 73 скупа широм земље.

³⁹ У Бања Луци је један активиста СДС-а претучен док је спроводио кампању. У Мокроногама је један учесник скупа СНСД-а у затвореном простору избачен из сале када је оспорио говорника. У Требињу је један кандидат напао промотивни штанд друге странке, па га је ЦИК касније уклонио са кандидатске листе.

⁴⁰ Види Коментаре ОЕБС/ОДИХР-а (2011) на Закон о финансирању политичких партија и Извјештај ГРЕКО-а о усклађености за БиХ (2013).

Изборни кандидати могу да финансирају своје кампање из чланарина и добровољних прилога од физичких и правних лица. Физичка лица могу давати добровољне прилоге у износу до 10.000 КМ, а правна до 50.000 КМ. Страни добровољни прилози, као и финансирање од органа управе, јавних предузећа и анонимни добровољни прилози су забрањени. Усто, парламентарне групе у ПД Парламентарне скупштине БиХ добијају годишње финансирање из буџета институција БиХ, које износи 0,2% од државног буџета у календарској години. Изборни кандидати на ентитетском нивоу имају право на јавно финансирање из ентитетских буџета.

Сваки изборни кандидат на изборима може потрошити до 0,30 КМ по регистрованом гласачу за сваки изборни ниво. Трансакције се могу вршити преко банковних рачуна или у готовини, али нема обавезе да сви кандидати отворе намјенски банковни рачун у сврхе кампање, што отежава праћење новчаних токова.⁴¹ Неки саговорници Изборне посматрачке мисије ОЕБС/ОДИХР су тврдили да су кандидати повремено пропустили да пријаве средства и трансакције.

Могло би се размотрити условљавање да сви изборни кандидати отворе намјенске банковне рачуне за финансирање кампање, кроз које би могле извршене све трансакције за кампању.

Нема обавезе подношења привремених финансијских извјештаја током избора, али сви изборни кандидати су обавезни да поднесу два извјештаја о приходима и расходима, први у вријеме овјере који обухвата задња три мјесеца прије овјере, а други у року од 30 дана након објаве коначних изборних резултата, за период након овјере. Пропуст да се поднесе први извјештај резултира одбијањем овјере, а други неиздавањем увјерења лицима која су добила мандат. Ови извјештаји требају бити обзнањени; међутим, закон не прецизира рокове за ревизију или објављивање тих извјештаја.⁴²

Да би се унаприједили транспарентност и одговорност, законом се треба прописати да извјештаји о финансирању кампања буду стављени на увид јавности и да ревизија буде благовремена. Могло би се такође размотрити и обавезивање изборних кандидата да доставе прелиминарне извјештаје прије дана избора како би обавијестили бираче о финансирању кампање прије самог гласања.

Надзор над финансирањем кампање спроводи ЦИК преко своје Службе за ревизију. На основу приговора или на своју иницијативу, ЦИК може да одреди санкције. Закон не дефинише јасно прекршаје правила финансирања кампање нити даје распоне санкција пропорционалних почињеном прекршају. ЦИК је обавијестио Изборну посматрачку мисију ОЕБС/ОДИХР да ће због ограниченог броја кадрова резултати ревизије бити објављени до двије године касније.

⁴¹ Тачка 199 Смјерница ОЕБС/ОДИХР-а и Венецијанске комисије о регулативи за политичке странке (2010) наводи да би "странке такође требале бити обавезне да доставе основне информације надлежном државном органу... Те информације би требале обухватати информације о банковном рачуну странке и личне податке лица надлежних за финансије странке".

⁴² Члан 7 став 3. Конвенције УН-а о борби против корупције (2003) обавезује државе да "јачају транспарентност финансирања кандидатура за изабране јавне функције и, гдје је могуће, финансирања политичких странака." Став 200 Смјерница ОЕБС/ОДИХР-а и Венецијанске комисије о регулативи за политичке странке (2010) предвиђа да "у настојању да се подржи транспарентност, добра је пракса да овакви финансијски извјештаји буду благовремено доступни на интернету".

Капацитети и кадрови Службе за ревизију ЦИК-а би се могли ојачати да се обезбиједи благовремен и ефикасан надзор. У складу с препорукама ГРЕКО-а, закон треба да јасно дефинише кршења правила финансирања кампање и уведе ефикасне, пропорционалне и обесхрабрујуће казне за та кршења.

Х. МЕДИЈИ

А. ОПШТИ ПРЕГЛЕД

Сектор медија је разнолик, али сегментиран по етничкој линији. Бројни саговорници Изборне посматрачке мисије ОЕБС/ОДИХР изразили су забринутост за страначке уредничке политике у јавним медијима и наводили да су и јавни и приватни медији подложни притиску политичке или пословне елите, укључујући и омогућавање прихода од маркетинга. Забринутост је такође изражена и због физичких напада и других облика притиска на новинаре. Представник ОЕБС-а за слободу медија је скренуо пажњу на неколико таквих случајева и констатовао да "новинари морају бити у могућности да слободно извјештавају о демонстрацијама без страха од застрашивања" и апеловао на власти да "ураде све у њиховој могућности да спријече да такво шиканирање и насиље постане тренд у будућности."⁴³ Неколико изјава политичких личности у предизборном периоду су имале за циљ новинаре и њихову независност.⁴⁴

Слобода медија се треба строго подржавати. Мијешање у активности новинара и запослених у медијима се не треба толерисати, а сваки навод о томе треба одмах и ефикасно испитати.

Систем јавних емитера се састоји од Радио-телевизије БиХ (БХРТ) која функционише на државном нивоу и два ентитетска јавна емитера, Радио-телевизија ФБиХ (РТВ ФБиХ) и Радио-телевизија РС (РТРС). Усто, има преко 40 ТВ канала и отприлике 140 радио-станица, од којих су око 70 јавне и раде на кантоналном и општинском нивоу. Телевизија је основни извор информација заједно са интернетом.⁴⁵ Домаћа штампа се састоји од отприлике 600 штампаних медија, објављених на босанском, хрватском и српском језику. Водеће дневне новине, "Дневни аваз", наводе дневни тираж од отприлике 30–50.000 примјерака.

Б. ПРАВНИ ОКВИР

Изборни закон и прописи ЦИК-а предвиђају свеобухватан правни оквир за медијско извјештавање о изборној кампањи. Јавни емитери морају да дају најмање три минуте бесплатног програмског времена сваком кандидату једнако током периода званичне кампање. Изборни кандидати такође могу да закупе вријеме за маркетинг, седмично највише до 30 минута код сваког јавног емитера и 60 минута код сваког приватног. Од

⁴³ Види саопштења представника ОЕБС-а за медије од 14. фебруара 2014.: <http://www.osce.org/fom/111335> и 27. јануара 2015.: <http://www.osce.org/fom/110658>.

⁴⁴ Дана 12. септембра, обраћајући се запосленима у *Енергоинвесту – Расклопна опрема* (РАОП), Милорад Додик, кандидат за предсједника РС, одвраћао је људе од појављивања на БН ТВ. Дана 24. септембра, Зукан Хелез, министар у Влади ФБиХ и кандидат СДП-а, у интервјуу за портал *dero.ba* оптужио је новинаре "Ослобођења" да дискредитују резултате остварене током његовог мандата, користећи увредљиве изразе да би описао поједине новинаре. Ту изјаву је осудило Удружење БХ новинари у свом саопштењу за медије од 25. септембра. Види: http://www.bhnovinari.ba/index.php?option=com_content&view=article&id=660%3Aprotest-zukanu-helezu-radi-verbalnog-napada-na-novinare&catid=62%3AAsaopenja&Itemid=240&lang=bs.

⁴⁵ Према Глобалном извјештају о коришћењу интернета, 67,9% становништва БиХ користи интернет.

емитера се захтијева да поштују принципе равнотеже, праведности и непристрасности, посебно у својим информативним емисијама. Давање вијести о званичницима који су такође и кандидати је дозвољено под условом да се не спомиње њихова кандидатура. Закон такође прописује да ти званичници не смију имати повлашћен положај у односу на друге учеснике у изборном процесу.

Регулаторна агенција за комуникације (РАК) је надлежна за регулисање емитера и задужена је за одлучивање о притужбама на активности емитера уопште, као и током избора. Овлашћења за примјену извршних мјера крећу се од упозорења до одузимања лиценци за рад. У задњих шест година, због недостатка споразума владајућих политичких странака, РАК функционише без генералног директора, чиме се политизује слика о РАК-у и смањује његов капацитет да спроведе свој мандат.⁴⁶

Укупно је 11 притужби везаних за изборе поднесено РАК-у; релативно мали број кад се упореди са пристрасношћу запаженом у мониторингу медија од стране цивилног друштва у предизборном периоду⁴⁷. РАК не спроводи властити систематски мониторинг медија, већ само поступа по примљеним притужбама. Закон који регулише рад РАК-а не предвиђа рокове за рјешавање притужби и ниједна притужба примљена у предизборном периоду није ријешена до дана избора.⁴⁸ У комбинацији са недостатком превентивног приступа РАК-а да утврди прекршаје, ово је подривало ефективно спровођење неколико прописа који се односе на медије.

Закон треба да пропише јасне смјернице за благовремено рјешавање притужби везаних за медије. Усто, РАК треба да поступа по својој иницијативи и могао би се овластити за спровођење систематског мониторинга извјештавања емитера о изборима и њиховог придржавања правила и прописа.

Штампани и интернет медији раде на основу саморегулације. Приговоре на њихово извјештавање рјешава Савјет за штампу БиХ, саморегулационо тијело за штампане и интернет медије које доноси необавезујуће одлуке. Савјет је евидентирао шест приговора у вези с извјештавањем током периода кампање.⁴⁹

Ц. РЕЗУЛТАТИ МОНИТОРИНГА МЕДИЈА

Мониторинг медија од стране Изборне посматрачке мисије ОЕБС/ОДИХР⁵⁰ показао је да су се јавни емитери придржавали законске обавезе да кандидатима омогуће једнак дио бесплатног програмског времена током кампање. Бирачи су били у могућности да добију информације о кандидатима да би направили избор на основу тога, посебно кроз бројне изборне дебате и емисије. Међутим, било је само неколико дебатних емисија у којима су учествовали сви кључни кандидати. Усто, истинска дебата о суштинским питањима и

⁴⁶ По Закону о комуникацијама, генералног директора бира Савјет РАК-а, а одобрава Савјет министара БиХ.

⁴⁷ Нпр., види извјештај Медиа План Института: <http://www.mediaplan.ba/?ID=254>.

⁴⁸ Члан 45 Закона о комуникацијама прописује да "Агенција настоји да ријешити притужбе у разумном року."

⁴⁹ Три приговора су одбијена на основу ненадлежности Савјета за штампу. Преостала три су била неријешена у вријеме овог извјештаја.

⁵⁰ Изборна посматрачка мисија ОЕБС/ОДИХР је спроводила мониторинг медија од 12. септембра до 10. октобра, вршећи мониторинг извјештавања о изборима и кампањи у емисијама у ударно вријеме на три јавна канала: БХТ (БХРТ), ФТВ (РТВ ФБиХ) и ТВ РТРС; и четири приватна: *ОBN*, *Hayat TV*, ТВ1 и БН ТВ. Усто, информативне емисије на ТВ ПИНК-а БиХ и *FACE TV*-а су такође били под мониторингом, као и садржај новина "Дневни аваз", "Глас Српске", "Ослобођење" и "Press RS".

приједлози конкретних политика о томе како рјешавати кључне проблеме у држави су изостали.

Јавни емитери под мониторингом (као и неки приватни) приказивали су кампање у посебним емисијама о изборима, обично емитованим ван ударног времена гледања. Супротно томе, информативне емисије које имају ширу гледаност дословно су ишле без извјештаја о кампањама. Кроз извјештавање о службеним активностима у тим информативним емисијама, званичници који су такође били и кандидати добили су више пажње у јавним медијима у поређењу са другим кандидатима, што је у супротности са државним законодавством. Штавише, медији су дали тим политичким актерима платформу за промоцију, а да јој се нису супротставили критичким ставовима и анализама.

Јавни сервис БХРТ је генерално неутрално давао вијести о политичким актерима (преко 35 субјеката је добило вијести од отприлике 30 секунди сваки), фокусирајући се на државне и ентитетске власти, као и друге званичнике. Савјет министара БиХ је добио највећи удио покривености, 23%, након чега иде Влада ФБиХ са 11%, а Влада РС је добила 5%. СДА је добила 8%, што је највећи постотак покривености међу политичким субјектима на овом каналу. Међутим, знатан дио тог извјештавања није био везан за кампању и односио се на предсједника СДА, Сулејмана Тихића, који је умро 25. септембра.

Јавни сервис ФТВ (РТВ ФБиХ) је дао највећи удио свог информативног извјештавања, 25%, Влади ФБиХ, са све скупа неутралним приступом извјештавању о политичким актерима. То је било доста позитивно дешавање с обзиром да су многи саговорници Изборне посматрачке мисије ОЕБС/ОДИХР наводили да је ФТВ подложна политичком утицају.⁵¹ Супротно томе, РТРС је демонстрирала јасну пристрасност у корист предсједника РС и Владе РС, посвећујући им више од 57% од свог укупног давања вијести о политичким актерима, углавном у позитивном тону.

Јавни емитери се требају придржавати своје обавезе да обезбиједи непристрасно и уравнотежено извјештавање о свим странкама и кандидатима у својим информативним и политичким емисијама.

Већина приватних ТВ канала под мониторингом показала је тенденције да фаворизује конкретне политичке актере. Приватна ТВ1 је интензивно подржавала званичнике СДП-а из разних државних и федералних структура, посебно наглашавајући њихове иницијативе на изградњи путева. Чланови СДП-а, укључујући и министра комуникација и транспорта БиХ и премијера ФБиХ, често су се појављивали у информативним емисијама, док је лидер СДП-а и министар иностраних послова БиХ био гост у Дневнику ТВ1 задњег дана кампање скоро пола сата.

ТВ Пинк је имала одређено извјештавање о политичким дешавањима поред вијести о званичницима и позивала је специјалне госте да наступе у информативним емисијама. Дана 18. септембра је бошњачки члан Предсједништва БиХ у свом званичном својству добио деветоминутни интервју у којем је отворено промовисао свој успјех. За разлику од већине емитера под мониторингом, *Nayat TV* је била критична према већини кандидата уз давање релативно позитивног извјештавања о бошњачком члану Предсједништва БиХ и Влади ФБиХ, дајући овој другој 35% од извјештавања, што је највећи износ програмског времена на овом каналу. Приватна *TV OBN* је ограничено извјештавала о политичким актерима и није дала аналитичко извјештавање у информативним емисијама које је пратила Изборна посматрачка мисија ОЕБС/ОДИХР.

⁵¹ На ФТВ је СДА добила велики удио у информативним емисијама (17%), али такође, у овом случају се већина тог извјештавања односила на смрт Сулејмана Тихића.

БН ТВ је дала 26% углавном неутралног извјештавања о СДС-у, што је највећи удио извјештавања на овом каналу. Супротно томе, СНСД је добио 15%, а Влада РС и предсједник РС заједно 30% углавном негативног извјештавања. Опозиционе странке, ПДП и Народни демократски покрет, добиле су 8, односно 6%, извјештавања, углавном у неутралном тону. *FACE TV* се није концентрисала на активности званичника него се умјесто тога фокусирала на важније странке, попут СДА, СНСД и СДП, дајући им укупно 50% простора и углавном негативно извјештавање.

Иако су тврдиле да су задржале неутралне уредничке политике, већина новина под мониторингом показала је пристрасност у корист или против одређених политичких опција. Дневне новине "Дневни аваз" су јасно подржавале СББ с којим су повезане, а истовремено оштро критиковале СДА и СДП. "Глас Српске", као и "Press RS", фаворизовали су СНСД и предсједника РС. "Дневни лист" је показао пристрасност према ХДЗ 1990. Од свих штампаних медија који су били предмет мониторинга, "Ослобођење" је показало највише разнолико извјештавање о политичким актерима.

XI. ПРИГОВОРИ И ЖАЛБЕ

Правни лијекови су ограничени на оне бираче и политичке субјекте чија су права директно прекршена.⁵² Изборне комисије такође могу да рјешавају случајеве могућих нерегуларности на властиту иницијативу. Општинске изборне комисије имају надлежност за одлучивање у већини случајева кршења правила кампање, док је ЦИК прва инстанца у рјешавању већине приговора везаних за изборни процес. Све одлуке ЦИК-а подлијежу судском преиспитивању од стране Апелационог одјељења Суда БиХ као задње инстанце, осим у случајевима кршења уставних права. Уставни суд прихвата поднеске појединаца чија су основна права прекршена и када су сви други домаћи правни лијекови исцрпљени.

За ове изборе, систем рјешавања спорова није био досљедно спровођен. Неки приговори су одбијени по основу да права подносиоца приговора нису била директно прекршена, али их је ЦИК ипак разматрао на властиту иницијативу.⁵³ Усто, приговоре на кршење изборних процедура, укључујући именовања у бирачке одборе и нерегуларности на дан избора, рјешавале су у првој инстанци ОИК умјесто директно ЦИК, што није у складу са законом.⁵⁴ Неколико саговорника Изборне посматрачке мисије ОЕБС/ОДИХР је навело да би систем рјешавања изборних спорова био ефикаснији ако би ОИК добиле првостепену надлежност за приговоре у вези с даном избора.

Право подношења приговора треба омогућити свакоме у свакој фази изборног процеса.

Могло би се размотрити давање експлицитне првостепене надлежности општинским изборним комисијама за прекршаје који се односе на одређене аспекте изборног процеса, укључујући и оне на дан избора.

⁵² Види Дио II члан 3 став 3. тачка ф. Кодекса добре праксе у изборним питањима Венецијанске комисије (2002)

⁵³ ЦИК је одбацио два приговора по основу да права странака нису била прекршена: један на пријевремено вођење плаћене кампање, а друга у вези с лажним идентитетом кандидата. ЦИК је накнадно извршио увид у оба питања на властиту иницијативу и изрекао новчане казне у оба случаја.

⁵⁴ Види чланове 6.4 и 6.6 Изборног закона.

Сви приговори у вези с изборима се морају поднијети у року од 24 сата и бити ријешени у року од три дана. На те одлуке се може уложити жалба у року од 48 сати. Често ни ЦИК ни судови нису испоштовали законске рокове за рјешавање и бројни приговори поднесени у предизборном периоду су рјешавани након дана избора.⁵⁵ Усто, ни ЦИК ни судови нису рјешавали изборне спорове уз присуство јавности, доводећи у питање став 12 Копенхагенског документа ОЕБС-а (1990) и добру праксу.⁵⁶ Међутим, стране у поступку су позиване да доставе писмено изјашњење у прилог својих тврдњи. Иако је било позитивно дешавање то да се уведе централизована база података о приговорима, ЦИК је није ставио на увид јавности нити је објављивао било какве информације о приговорима и одлукама.⁵⁷

Закон се треба измијенити и допунити како би се обезбиједило да приговоре рјешавају изборне комисије и судови на сједницама које и подносиоцу приговора и противној страни омогућавају право да буду саслушани.

Да би се обезбиједио ефикасан правни лијек, законски рокови за рјешавање се требају поштовати. Усто, да би ојачао транспарентност и одговорност, ЦИК треба да благовремено објављује информације о приговорима и одлукама.

Прије дана избора је преко 200 приговора и жалби поднесено изборним комисијама на тему пријевременог плаћеног оглашавања, оштећења промотивних материјала, именовања чланова бирачких одбора и ОИК-а, овјере кандидата и уписа бирача. Велика већина је одбијена као неоснована. У четири случаја су изречене новчане казне, у два случаја је наређено уклањање промотивних постера, а у два случаја су кандидати уклоњени с листе и изречене су новчане казне. Дана 5. и 8. октобра је ЦИК уклонио два кандидата са листе због онога што је ЦИК дефинисао као коришћење језика који би некога могао навести или подстаћи на насиље или ширење мржње. ЦИК је примијенио прилично широко тумачење законске одредбе.⁵⁸ Усто, објавио је информације о уклањању кандидата с листе прије истека рока за жалбу суду.

На отприлике 35 одлука ЦИК-а је поднесена жалба суду, и све осим двије су одбијене. Приговори о истицању промотивних постера на незаконитим мјестима и оштећење постера су одбачени као неблаговремени јер нису поднесени у року од 24 сата након истицања постера првог дана кампање, што је престрого тумачење закона.⁵⁹

⁵⁵ У случају ЦИК-а, рок се може продужити за 24 сата за изјашњење страна. Из Суда су навели да је њихово преиспитивање било често одгађано и за више од три дана до наредног радног дана.

⁵⁶ Члан 12 Копенхагенског документа ОЕБС-а (1990) предвиђа да "поступци се могу одржавати затворени за јавност само у условима прописаним законом и у складу с обавезама на основу међународног права и међународних обавеза." Усто, види Дио II, члан 3 став 3. тачка х. Кодекса добре праксе у изборним питањима Венецијанске комисије (2002).

⁵⁷ Члан 19 став 2. Међународног пакта о грађанским и политичким правима (1996) наводи да "свако има право на слободу изражавања; то право обухвата слободу да тражи, добија и шири информације и мисли сваке врсте, без обзира на границе, било усмено, писмено, штампом или у умјетничкој форми или било којим другим средством по свом избору."

⁵⁸ Члан 7.3 став (1) тачка 7 Изборног закона забрањује "коришћење језика који би некога могао да наведе или подстакне на насиље или ширење мржње, или објављивати или употребљавати слике, симболе, аудио и видео записе, СМС поруке, интернет комуникације или друге материјале који могу тако дјеловати." У првом случају је кандидат СП сјекиром уништио промотивни штанд СДС-а. У другом случају, кандидат ПДП-а је на једном промотивном скупу подстицао публику која се изругивала његовој противници Жељки Цвијановић.

⁵⁹ Дио II члан 3 став 3. тачка б. Кодекса добре праксе у изборним питањима Венецијанске комисије (2002) предвиђа да "процедура мора бити једноставна и лишена формализма, конкретно у вези с допустивошћу жалби."

Изборне комисије и судови се требају суздржати од рјешавања приговора на превише формалистички начин и требају детаљно размотрити све случајеве.

Предмети који можда садрже елементе кривичног дјела се достављају тужиоцу, али дуге истраге не обезбеђују ефикасно извршење правде; бројни предмети са ранијих избора су још увијек у поступку у Тужилаштву. Тужилаштво је отворило истрагу у неколико случајева, укључујући и бројне случајеве везане за гласање из иностранства, али нису предузете никакве радње прије дана избора.

Истрага изборних прекршаја коју воде тужиоци треба бити спровођена благовремено да се обезбиједи ефикасан правни лијек. Када се утврде нерегуларности, кривце треба позвати на одговорност.

ХП. ПОСМАТРАЊЕ ИЗБОРА

У складу с обавезама према ОЕБС-у, закон омогућава посматрање изборног процеса акредитованим посматрачима, укључујући и представнике изборних кандидата, удружења грађана и међународне посматраче. По закону, акредитовани посматрачи могу да посматрају цијели изборни процес и траже информације и документе од изборне администрације на свим нивоима.

У дешавању које је поздрављено, седам организација цивилног друштва је основало коалицију "Под лупом" ради посматрања цијелог изборног процеса.⁶⁰ "Под лупом" је ангажовала и обучила укупно 3.000 посматрача, који су били распоређени на око 1.400 бирачких мјеста. Коалиција је објавила прелиминарни извјештај, укључујући и налазе везане за изборну кампању и рад изборне администрације, те навела у извјештају своје прелиминарне налазе о дану избора и бројању гласова. За децембар је коалиција планирала да објави свој завршни извјештај, укључујући и препоруке за унапређење изборног процеса.

Општинске изборне комисије су акредитовале више од 60.000 посматрача из политичких странака. Укупан број акредитованих међународних посматрача је био 552, који су долазили из разних међународних организација, страних изборних комисија и резидентних амбасада и конзулата. На дан избора је Изборна посматрачка мисија ОЕБС/ОДИХР запазила посматраче из политичких странака на 97%, а из нестраначких удружења грађана на 30% посматраних бирачких мјеста.

ХП. ДАН ИЗБОРА

Дан избора је генерално текао уредно, а посматрачи Међународне посматрачке мисије су га оцијенили позитивно. Међутим, неке нерегуларности, углавном везане за тајност гласа, запажене су током цијелог дана. Изборни процес се знатно погоршао током процеса бројања, уз појаву питања везаних за транспарентност и одговорност процеса пошто многи бирачки одбори нису поштовали комплексне процедуре припремљене да се обезбиједи интегритет утврђивања изборних резултата. Усто, пријављиване су чврсте индиције о трговини мјестима у бирачким одборима и вишеструке појаве мијешања од стране

⁶⁰

"Под лупом" обухвата сљедеће организације цивилног друштва: Центри цивилних иницијатива, Омладинска информативна агенција, *Infohouse*, Центар за грађанску сарадњу, *Perpetuum mobile* Бања Лука, ДОН Приједор и Форум грађана Тузле. За извјештаје "Под лупом", види: <http://podlupom.org/en/anhiva.php>.

посматрача из политичких странака. Почетна израда збирних резултата у општинским изборним комисијама је била оцијењена позитивно; међутим, недостатак прописа о процедурама ОИК-а је довео до недоследности, укључујући и техничке грешке при уношењу резултата у обрасце за збирне резултате. Ова запажања су нагласила потребу боље обуке чланова бирачких одбора. ЦИК је објавио да је одзив бирача износио 54,5%.⁶¹

А. ОТВАРАЊЕ И ГЛАСАЊЕ

Бирачка мјеста су била отворена од 07:00 до 19:00. Међутим, због одсуства чланова бирачких одбора на неким мјестима (непојављивање или кашњење) и чињенице да су се гласачки листићи за све нивое морали пребројати прије отварања бирачког мјеста, кашњења у отварању су запажена на 51 од 124 посматрана бирачка мјеста.⁶² ЦИК је навео да је на више од 200 бирачких мјеста кашњење било знатно. Нека бирачка мјеста су поново морала да пребројавају листиће пошто се резултати првог бројања нису слагали са аутоматски израчунатим бројем.

Процедуре отварања су увелико поштоване. Међутим, запажене су неке нерегуларности, укључујући и неуписивање серијских бројева са гласачке кутије у 24 случаја и мијешање посматрача из политичких странака у рад бирачких одбора у 6 случајева. Према прописима ЦИК-а, бирачки одбори требају да евидентирају присуство посматрача на бирачким мјестима и задрже њихове идентификационе документе док ови врше посматрање. Из ЦИК-а су објаснили да се овим обезбеђује прописна евиденција присуства посматрача, укључујући и њихово вријеме доласка и одласка. Међутим, у 11 случајева је запажено да бирачки одбори током отварања нису евидентирали имена посматрача из удружења грађана.

У укупно позитивној оцјени гласања, процес је констатован као добар или веома добар у 94% посматраних случајева. Било је регионалних варијација у укупној процјени: док је гласање оцијењено лошим или веома лошим у отприлике 2% посматраних случајева у Сарајеву и 3% на југу, у западним дијеловима земље је то износило 9%, а у сјеверним 7%.⁶³ Такође, бирачка мјеста у урбаним подручјима су оцијењена позитивније, са 96% као добра и као веома добра, а за рурална је то било 91%.

Посматрачи Међународне изборне посматрачке мисије су констатован недостатак једнообразности у примјени правила о утврђивању идентитета бирача, и на најмање 21 посматраном бирачком мјесту је неким бирачима било дозвољено да гласају без важеће личне карте. Ово је било посебно примјетно на бирачким мјестима у Травнику, Новом Травнику, Витезу, Бусовачи и Зеници гдје је био знатан број бирача са истеклим личним картама.

Групно/породично гласање је запажено на отприлике 16% посматраних бирачких мјеста. Изборни закон омогућава гласање уз помоћ другог лица на основу једноставног усменог захтјева. Гласање уз помоћ другог лица се евидентира на изводу из ЦБС-а, а по закону, једно лице може помагати само једном бирачу. Међутим, помоћ истог лица више од једном бирачу је запажена на 3% бирачких мјеста. Гласање умјесто другог лица је запажено на 2% бирачких мјеста. Мијешање посматрача из политичких странака и удружења грађана у рад бирачких одбора се наставило у 18 случајева током гласања.

⁶¹ Одзив је био 54,1% на државном нивоу; 52,7% у ФБиХ и 56,5% у РС.

⁶² Од њих су четири отворена са закашњењем већим од једног сата.

⁶³ Проблеми на дан избора су били најизраженији у Бихаћу и Ливну, са 15% лоших или 11% веома лоших оцјена.

Чланови бирачких одбора изговарају име бирача наглас при издавању гласачких листића. Бројни изборни актери су истакли забринутост да пошто посматрачи који представљају кандидате имају изводе из ЦБС-а, оваква пракса се могла користити да се застраше они који изађу на гласање и/или имати последице на оне чији је избор да не гласају. ОЕБС/ОДИХР није упознат са било каквим званичним приговорима у овом погледу.

Тајност гласа није била обезбијеђена на 7% посматраних бирачких мјеста, углавном због чињенице да су гласачке кабине биле преблизу једна другој или нису биле прописно окренуте, али такође и због чињенице да гласачи нису исправно савијали листиће прије убацивања у гласачку кутију.⁶⁴

Релативно велики број појава групног гласања и нерегуларног гласања уз помоћ другог лица подвлачи потребу да власти појачају програме едукације бирача, укључујући и фокус на значај и обавезу обезбијеђења тајности током гласања.

Б. БРОЈАЊЕ

Укупна оцјена бројања гласова је била негативнија и везана за недостатак знања чланова бирачких одбора о процедурама и генералну неорганизованост, при чему је 25% посматраних бирачких мјеста оцијењено као лоше или веома лоше. У 41% посматраних случајева обрасци за бројно стање нису били попуњени прије почетка бројања, у 14% посматраних случајева су чланови бирачких одбора унапријед потписивали обрасце за збирне резултате, а у 30% посматраних случајева се обрасци нису слагали. Иако су посматрачи Међународне посматрачке мисије запазили само један случај намјерне злоупотребе процеса бројања, бројна кршења процедура, укључујући и распоред којим су се требале обављати радње да би се обезбиједили одговорност и интегритет процеса, наглашавају потребу за бољом обуком, као и проблем великог броја промјена чланова бирачких одбора близу дана избора. Обоје је допринијело проблему да бирачка мјеста воде мање обучени и мање искусни чланови бирачких одбора. Мијешање посматрача из политичких субјеката и удружења грађана у рад бирачких одбора се наставило у 13 случајева током бројања гласова.

Транспарентност процеса бројања гласова је оцијењена позитивно на већини бирачких мјеста. Међутим, на 30% посматраних бирачких мјеста обрасци за збирне резултате нису дати посматрачима, што предвиђају прописи ЦИК-а. Ово се дешавало због чињенице да бирачки одбори нису добили одговарајуће обрасце за преписивање образаца збирних резултата које би дали посматрачима. Из ЦИК-а су навели да би преписивање образаца збирних резултата за посматраче након сваког бројања одузело превише времена.

Да би повећао транспарентност процеса, ЦИК треба обезбиједити да копије образаца за збирне резултате буду дате свим акредитованим посматрачима који то траже. Могло би се размотрити утврђивање практичног начина за ово, што би обезбиједило да сваки посматрач добије копију без ометања процеса.

Ц. ПРИГОВОРИ И ЖАЛБЕ НА ДАН ИЗБОРА

На бирачким мјестима су чланови бирачких одбора, посматрачи и бирачи могли у Записник о раду бирачког одбора евидентирати запажене наводне нерегуларности. На основу тих

⁶⁴

Захтјев ЦИК-а држави да набави провидне гласачке кутије није одобрен за ове изборе.

"основаних примједби", кандидат може да поднесе службени приговор или ЦИК може да размотри дато питање по службеној дужности.

Око 260 приговора је поднесено општинским изборним комисијама у вези с кршењем изборне шутње, промотивним материјалима и промотивним активностима испред бирачких мјеста, одбијањем приступа акредитованих посматрача бирачким мјестима, бирачима са истеклом личном картом којима је и одбијано и дозвољено да гласају, бирачима са унапријед попуњеним листићима, убацивањем додатних листића у гласачке кутије, гласањем умјесто другог, куповином гласова и неслагањима у обрасцима за збирне резултате. Усто, из ЦИК-а је наведено да су добили око 40 приговора о нерегуларностима на дан избора, које су прослиједили општинским изборним комисијама. Велика већина тих приговора је одбијена без садржајнијег увида и није предузета никаква радња. Приговоре на неслагање у обрасцима за збирне резултате су ОИК прослиједиле ЦИК-у.

Д. ИЗРАДА И ОБЈАВЉИВАЊЕ ЗБИРНИХ РЕЗУЛТАТА

У складу с Изборним законом, бирачки одбори су имали 12 сати након затварања бирачких мјеста да обаве бројање, попуне обрасце за збирне резултате и доставе их општинским изборним комисијама које су унијеле резултате по бирачким мјестима у базу података ЦИК-а о резултатима. Овај процес је Међународна изборна посматрачка мисија оцијенила позитивно у свим осим у једном од 77 посјећених ОИК-а, чак иако је 16 ОИК-а било претрпано, углавном због неадекватног простора.

У отприлике 13 ОИК-а су посматрачи међународне мисије запазили да је већина образаца за збирне резултате из бирачких одбора које су уносиле ОИК имала неслагања, попут броја важећих гласова који се није слагао са укупним бројем гласова за политичке субјекте, док је у многим другим општинским изборним комисијама овај проблем био мање изражен. Ово је још једном подвукло важност обуке чланова бирачких одбора. ОИК су добиле инструкцију од ЦИК-а да унесу резултате без обзира на могуће техничке или математичке грешке. Међутим, ова процедура није формално регулисана и није била досљедно примјењивана; неки бирачки одбори су враћени да исправе грешке у обрасцима. Процес уношења података је остао нерегулисан за ове изборе.

Да би обезбједио досљедност и повећао транспарентност процеса израде прелиминарних збирних резултата, ЦИК би могао да размотри детаљније регулисање рада ОИК-а током пријема изборног материјала и израде збирних резултата.

Посматрачи из политичких странака су били присутни на 24 посматрана бирачка мјеста, а из удружења грађана на 47. Иако је процес уноса података о прелиминарним резултатима генерално оцијењен као транспарентан, приступ посматрача просторији за унос података није био дозвољен у 7 ОИК-а, а посматрачи нису имали јасан увид у процес у 8 ОИК-а.

ЦИК је навео да неке ОИК нису поштовале рокове за извјештавање о резултатима за сва бирачка мјеста у року од 24 сата након њиховог затварања.⁶⁵ ЦИК је објавио дјелимичне прелиминарне резултате за Предсједништво БиХ у поноћ на дан избора, а за све остале изборне нивое наредно поподне. Међутим, за ове изборе је ЦИК одлучио да не објављује резултате по бирачким мјестима све док сви обрасци нису били поново унесени у Главном центру за бројање (ГЦБ) у Сарајеву, гдје је ЦИК вршио верификацију и потврду изборних резултата. Распоред резултата избора по бирачким мјестима је објављен тек 27. октобра. Ово је смањило транспарентност изборних резултата за дужи период.

⁶⁵ На примјер, у Мостару, Добоју и Котор Вароши.

ЦИК треба да објављује резултате по бирачким мјестима што је прије могуће након дана избора, укључујући и дјелимичне и привремене резултате.

ЦИК је имао 20 дана након избора да утврди прелиминарне резултате, али је и морао да редовно објављује ажуриране збирне резултате.⁶⁶ Током процеса верификације резултата је ГЦБ утврдио бројне техничке проблеме у обрасцима за збирне резултате и подносио дневне извјештаје о напретку ЦИК-у.⁶⁷ Процес верификације резултата је сложена операција, коју је ЦИК професионално организовао. Међутим, ЦИК је није регулисао, што би могло водити произвољним тумачењима о томе које се грешке и неслагања у обрасцима за збирне резултате из бирачких одбора могу толерисати и укључити у потврђене резултате избора без поновног бројања. Током овог процеса је ЦИК давао ограничене информације јавности. Усто, иако прописи ЦИК-а предвиђају да акредитовани посматрачи могу посматрати све активности у ГЦБ-у, процес верификације је спровођен у просторијама које нису адекватне за посматрање.

Да би се повећала транспарентност процеса верификације резултата, процес се треба регулисати детаљно, а ЦИК би могао да размотри давање више информација јавности о својим активностима имајући у виду размјеру, комплексност и важност овог процеса.

Након објаве потпуних прелиминарних резултата има рок од три дана за подношење захтјева за поновно пребројавање или поништење резултата са бирачких мјеста⁶⁸. Захтјеви поднесени прије објаве су одбачени као преурањени, а подносиоци захтјева су упућени да поново поднесу захтјев након званичног рока.⁶⁹ ЦИК може наредити поновно пребројавање на основу захтјева или по службеној дужности ако би повреда утицала на укупне изборне резултате. ЦИК је одлучио да спроведе поновно бројање за укупно преко 200 бирачких мјеста гдје су неслагања у обрасцима за збирне резултате могла утицати на промјене у додјели мандата. На крају поновна пребројавања нису резултирала промјенама у додјели мандата. Против одлука ЦИК-а о потврди резултата у одређеним областима су поднесене двије жалбе.⁷⁰ Једна од њих је прихваћена, па је број гласова исправљен у складу с тим, док је друга одбијена. Усто, била су и два захтјева СНСД-а за поништење резултата за све нивое у Новом Граду и Бијељини. Оба захтјева су одбачена као неоснована.

Изборни закон обавезује ЦИК да објави коначне резултате избора 30 дана након избора (11. новембра). ЦИК је испоштовао ову законску обавезу и службени резултати избора су били објављени 10. новембра.

⁶⁶ Једном дневно првих пет дана након избора и након тога једном на сваких 48 сати.

⁶⁷ Процес верификације изборних резултата по бирачким мјестима се састојао од другог уноса података са образаца за збирне резултате из бирачких одбора у ГЦБ-у, уз провјеру неслагања између првог и другог уноса, рјешавање очитих грешака у обрасцима и утврђивање резултата из бирачких одбора који се нису могли утврдити из образаца због грешака, без поновног бројања.

⁶⁸ Захтјеве могу подносити изборни кандидати у изборној јединици у којој се кандидују, посматрачи за бирачка мјеста која су посматрали, група од 50 бирача за бирачко мјесто на којем су гласали или ОИК у својим општинама.

⁶⁹ Прије објаве прелиминарних резултата избора је ЦИК примио 20 захтјева за поновно пребројавање од ХСП-а БиХ, НДП-а, Странке демократске активности, Прве странке, СББ-а, СДП-а, СДС-а, СНСД-а и СНС-а.

⁷⁰ Жалбе су поднијели СДА у Босанској Крупи и СДП у Добоју Исток.

XIV. ПРЕПОРУКЕ

Ове препоруке, на начин на који су садржане кроз цијели текст, понуђене су са циљем јачања спровођења избора у БиХ и подршке настојањима да се они у потпуности доведу у склад са обавезама према ОЕБС-у, другим међународним обавезама и стандардима за демократске изборе. Ове препоруке требају бити схваћене у комбинацији са ранијим препорукама ОЕБС/ОДИХР-а које су остале за рјешавање. ОЕБС/ОДИХР је спреман помоћи властима у БиХ да даље унаприједи изборни процес и ријеше препоруке садржане у овом и претходним извјештајима.⁷¹

A. ПРИОРИТЕТНЕ ПРЕПОРУКЕ

1. У складу с пресудама Европског суда за људска права и ранијим препорукама ОЕБС/ОДИХР-а, ограничења права гласа и кандидовања на основу етничке припадности и пребивалишта требају се уклонити из закона.
2. Да би се подржао принцип једнакости гласа, границе изборних јединица се требају преиспитати у складу с Изборним законом, обавезама према ОЕБС-у и другим међународним стандардима. Закон треба да прецизира које је тијело надлежно за преиспитивање те да процес буде непристрасан, транспарентан и да укључује широке јавне консултације.
3. Право подношења приговора треба бити омогућено свакоме у свакој фази изборног процеса.
4. Регулаторни оквир финансирања кампање треба бити ревидиран да се узму у обзир недостаци утврђени у овом и ранијим извјештајима ОЕБС/ОДИХР-а и ГРЕКО-а.
5. Истрага изборних прекршаја коју воде тужиоци треба бити спровођена благовремено да се обезбиједи ефикасан правни лијек. Када се утврде нерегуларности, кривце треба позвати на одговорност.

B. ОСТАЛЕ ПРЕПОРУКЕ

Изборна администрација

6. Да би додатно повећао транспарентност процеса доношења одлука, ЦИК би могао размотрити прописивање да сви састанци ЦИК-а буду отворени за јавност.
7. Прописима ЦИК-а би се могло захтијевати да ОИК одржавају редовне, најављене званичне сједнице. Да би повећале транспарентност, све ОИК би могле да редовно ажурирају своје огласне табле, а могло би се размотрити и објављивање релевантних информација ОИК-а на интернету.
8. Иако је присуство представника политичких странака на бирачким мјестима потенцијална заштитна мјера овог процеса, власти би се требале позабавити високим ризиком политичке неравнотеже у бирачким одборима спровођењем детаљног преиспитивања законских одредби и праксе додјеле мјеста у бирачким одборима.

⁷¹ У члану 25 Истанбулског документа ОЕБС-а (1999), државе чланице ОЕБС-а су се обавезале да "одмах поступе по оцјени избора и препорукама од стране ОДИХР-а".

Ово се треба урадити у процесу јавних консултација који обухвата и ОИК-е и друге релевантне актере. Штавише, ЦИК би могао да размотри објављивање имена организација које предлажу кандидате за чланове бирачких одбора по бирачким мјестима.

9. Власти би могле да уведу законски рок за замјену чланова бирачких одбора након њиховог именовања и ограниче могућност замјене на посебне околности засноване на оправданим разлозима.

Упис бирача

10. ЦИК би могао да размотри побољшану едукацију бирача о питањима која директно утичу на права бирача, посебно у случају промјена процедура.
11. Изборна администрација би требала размотрити додатне заштитне мјере да ојача поузданост гласања поштом и заштити интегритет овог процеса. Ово би могло да укључи и обавезну употребу препоручених пошљици или личне испоруке гласачких листића бирачима.
12. Државне, ентитетске и локалне власти би требале учинити више напора да обезбиједи учешће интерно расељених лица вођењем тачних података. Могло би се размотрити пресипитивање садашњих механизма сарадње између ЦИК-а, Министарства цивилних послова БиХ и Министарства за људска права и избјеглице БиХ.

Овјера кандидата

13. У складу с добром праксом, власти би могле да преиспитају законске услове за поврат таксе за овјеру тако да оне не буду претјеране и да буду засноване радије на томе да кандидати освоје разуман постотак гласова умјесто на добијању мандата.
14. Могле би се размотрити измјене и допуне закона да се предвиди уклањање кандидата или странке са листе само код тешких прекршаја, јасно дефинисаних законом. Закон би такође могао јасно наводити да се бирачима требају дати информације о кандидатима уклоњеним с листе да им се омогући избор на основу информација. Усто, ЦИК би могао да регулише како би се гласови за кандидате уклоњене с листе могли третирали током процеса бројања.

Кампања и финансирање кампање

15. Законодавство би требало да јасно дефинише шта се сматра злоупотребом државних ресурса у сврхе кампање. Приступ изборних кандидата јавним и општинским просторима у циљу спровођења кампање треба бити омогућен на једнакој основи и под једнообразним условима у свим општинама.
16. Могло би се размотрити условљавање да сви изборни кандидати отворе намјенске банковне рачуне за финансирање кампање, кроз које би могле извршене све трансакције за кампању.
17. Да би се унаприједили транспарентност и одговорност, законом се треба прописати да извјештаји о финансирању кампања буду стављени на увид јавности и да ревизија

буде благовремена. Могло би се такође размотрити и обавезивање изборних кандидата да доставе прелиминарне извјештаје прије дана избора како би обавијестили бираче о финансирању кампање прије самог гласања.

- Капацитети и кадрови Службе за ревизију ЦИК-а би се могли ојачати да се обезбиједи благовремен и ефикасан надзор. У складу с препорукама ГРЕКО-а, закон треба да јасно дефинише кршења правила финансирања кампање и уведе ефикасне, пропорционалне и обесхрабрујуће казне за та кршења.

Медији

- Слобода медија се треба строго подржавати. Мијешање у активности новинара и запослених у медијима се не треба толерисати, а сваки навод о томе треба одмах и ефикасно испитати.
- Закон треба да пропише јасне смјернице за благовремено рјешавање притужби везаних за медије. Усто, РАК треба да поступа по својој иницијативи и могао би се овластити за спровођење систематског мониторинга извјештавања емитера о изборима и њиховог придржавања правила и прописа.
- Јавни емитери се требају придржавати своје обавезе да обезбиједи непристрасно и уравнотежено извјештавање о свим странкама и кандидатима у својим информативним и политичким емисијама.

Приговори

- Могло би се размотрити давање експлицитне првостепене надлежности општинским изборним комисијама за прекршаје који се односе на одређене аспекте изборног процеса, укључујући и оне на дан избора.
- Закон се треба измијенити и допунити како би се обезбиједило да приговоре рјешавају изборне комисије и судови на сједницама које и подносиоцу приговора и противној страни омогућавају право да буду саслушани.
- Да би се обезбиједио ефикасан правни лијек, законски рокови за рјешавање се требају поштовати. Усто, да би ојачао транспарентност и одговорност, ЦИК треба да благовремено објављује информације о приговорима и одлукама.
- Изборне комисије и судови се требају суздржати од рјешавања приговора на превише формалистички начин и требају детаљно размотрити све случајеве.

Дан избора

- Релативно велики број појава групног гласања и нерегуларног гласања уз помоћ другог лица подвлачи потребу да власти појачају програме едукације бирача, укључујући и фокус на значај и обавезу обезбјеђења тајности током гласања.
- Да би повећао транспарентност процеса, ЦИК би требао обезбиједити да копије образаца за збирне резултате буду дате свим акредитованим посматрачима који то траже. Могло би се размотрити утврђивање практичног начина за ово, што би обезбиједило да сваки посматрач добије копију без ометања процеса.

Израда и објављивање збирних резултата

28. Да би обезбиједио досљедност и повећао транспарентност процеса израде прелиминарних збирних резултата, ЦИК би могао да размотри детаљније регулисање рада ОИК-а током пријема изборног материјала и израде збирних резултата.
29. ЦИК треба да објављује резултате по бирачким мјестима што је прије могуће након дана избора, укључујући и дјелимичне и привремене резултате.
30. Да би се повећала транспарентност процеса верификације резултата, процес се треба регулисати детаљно, а ЦИК би могао да размотри давање више информација јавности о својим активностима имајући у виду размјеру, комплексност и важност овог процеса.

АНЕКС I: КОНАЧНИ РЕЗУЛТАТИ⁷²

ПРЕДСЈЕДНИШТВО БиХ

Гласачи из ФБиХ:

Број важећих гласова: 997.532
(Редовни: 981.471. Поштом: 10.270.
У одсуству/мобилни/у ДКП: 5.303. Потврђени: 488)
Број неважећих гласова: 83.375 (7,71%)

Гласачи из РС:

Број важећих гласова: 652.602
(Редовни: 631.059. Поштом: 16.405.
У одсуству/мобилни/у ДКП: 4.331. Потврђени: 807)
Број неважећих гласова: 53.952 (7,64%)

Бошњачки члан Предсједништва:

Бр.	Име кандидата	Страначка припадност	Број гласова	Постотак
1	БАКИР ИЗЕТБЕГОВИЋ	СДА (Странка демократске акције)	247.235	32,87
2	ФАХРУДИН РАДОНЧИЋ	СББ БиХ (Савез за бољу будућност) – Фахрудин Радончић	201.454	26,78
3	ЕМИР СУЉАГИЋ	Демократска фронта – Жељко Комшић	114.334	15,20
4	БАКИР ХАЦИОМЕРОВИЋ	СДП (Социјалдемократска партија БиХ)	75.369	10,02
5	СЕФЕР ХАЛИЛОВИЋ	БПС – Сефер Халиловић	66.230	8,80
6	МУСТАФА ЦЕРИЋ	<i>Независни кандидат</i>	33.882	4,50
	<i>Остали</i>		13.733	1,83

Хрватски члан Предсједништва:

Бр.	Име кандидата	Страначка припадност	Број гласова	Постотак
1	ДРАГАН ЧОВИЋ	ХДЗ БиХ (Хрватска демократска заједница БиХ)	128.053	52,20
2	МАРТИН РАГУЖ	ХДЗ 1990 (Хрватска демократска заједница 1990)	94.695	38,60
3	ЖИВКО БУДИМИР	Партија правде и повјерења	15.368	6,27
4	АНТО ПОПОВИЋ	Демократска фронта – Жељко Комшић	7.179	2,93

Српски члан Предсједништва:

Бр.	Име кандидата	Страначка припадност	Број гласова	Постотак
1	МЛАДЕН ИВАНИЋ	Савез за промјене	317.799	48,70
2	ЖЕЉКА ЦВИЈАНОВИЋ	Коалиција СНСД, ДНС, СП	310.867	47,64
3	ГОРАН ЗМИЈАЊАЦ	Странка праведне политике	23.936	3,66

ПРЕДСТАВНИЧКИ ДОМ ПАРЛАМЕНТАРНЕ СКУПШТИНЕ БиХ**Гласачи из ФБиХ:**

Број важећих гласова: 983.305

(Редовни: 967.073. Поштом: 10.397.

У одсуству/мобилни/у ДКП: 5.357. Потврђени: 478)

Број неважећих гласова: 97.720 (9,04%)

Бр.	Политичка странка/Коалиција	Број гласова	Посто-так	Укупно мандата	Директно	Компен-зациони мандати
1	СДА (Странка демократске акције)	274.057	27,87	9	7	2
2	Демократска фронта – Жељко Комшић	150.767	15,33	5	4	1
3	СББ БиХ (Савез за бољу будућност) – Фахрудин Радончић	142.003	14,44	4	3	1
4	Коалиција ХДЗ БиХ, ХСС, ХКДУ БиХ, ХСП Др. Анте Старчевић, ХСП Херцег Босне	119.468	12,15	4	4	
5	СДП (Социјалдемократска партија БиХ)	92.906	9,45	3	2	1
6	ХДЗ 1990 (Хрватска демократска заједница 1990)	40.113	4,08	1		1
7	БПС – Сефер Халиловић	35.866	3,65	1		1
8	А-СДА (Странка демократске активности)	22.088	2,25	1	1	
	<i>Остали</i>	106.037	10,78			

Гласачи из РС:

Број важећих гласова: 647.615

(Редовни: 624.390. Поштом: 17.356.

У одсуству/мобилни/у ДКП: 5.062. Потврђени: 807)

Број неважећих гласова: 58.809 (8,32%)

Бр.	Политичка странка/Коалиција	Број гласова	Посто-так	Укупно мандата	Директно	Компен-зациони мандати
1	СНСД (Савез независних социјалдемократа) – Милорад Додик	249.182	38,48	6	5	1

2	СДС (Српска демократска странка)	211.562	32,67	5	4	1
3	Коалиција ПДП, НДП	50.322	7,77	1		1
4	Коалиција ДНС, НС, СРС	37.052	5,72	1		1
5	СДА (Странка демократске акције)	31.337	4,84	1		1
	<i>Остали</i>	68.160	10,53			

ПРЕДСТАВНИЧКИ ДОМ ПАРЛАМЕНТА ФБиХ

Број важећих гласова: 992.342

(Редовни: 976.039. Поштом: 10.403.

У одсуству/мобилни/у ДКП: 5.416. Потврђени: 484)

Број неважећих гласова: 88.546 (8,19%)

Бр.	Политичка странка/Коалиција	Број гласова	Посто-так	Укупно мандата	Директно	Компензациони мандати
1	СДА (Странка демократске акције)	275.728	27,79	29	21	8
2	СББ БиХ (Савез за бољу будућност) – Фахрудин Радончић	145.946	14,71	16	13	3
3	Демократска фронта – Жељко Комшић	128.058	12,90	14	10	4
4	Коалиција ХДЗ БиХ, ХСС, ХКДУ БиХ, ХСП Др. Анте Старчевић, ХСП Херцег Босне	118.375	11,93	12	11	1
5	СДП (Социјалдемократска партија БиХ)	100.626	10,14	12	10	2
6	ХДЗ 1990 (Хрватска демократска заједница 1990)	40.125	4,04	4	4	
7	БПС – Сефер Халиловић	36.873	3,72	4		4
8	СБИХ (Странка за БиХ)	32.790	3,30	3		3
9	А-СДА (Странка демократске активности)	22.334	2,25	2	2	
10	Наша странка	15.248	1,54	1	1	
11	Радничка партија БиХ	5.607	0,57	1	1	
	<i>Остали</i>	70.632	7,11			

ПРЕДСЈЕДНИК И ПОТПРЕДСЈЕДНИЦИ РС

Број важећих гласова: 668.528

(Редовни: 645.189. Поштом: 17.444.

У одсуству/мобилни/у ДКП: 5.064. Потврђени: 831)

Број неважећих гласова: 38.108 (5,40%)

Бр.	Име кандидата	Странацка припадност	Број гласова	Посто-так
1	МИЛОРАД ДОДИК	Коалиција СНСД, ДНС, СП	303.496	45,40

2	ОГЊЕН ТАДИЋ	Савез за промјене	296.021	44,28
3	РАМИЗ САЛКИЋ	Домовина	24.294	3,63
4	СЕЈФУДИН ТОКИЋ	А-СДА (Странка демократске активности)	11.312	1,69
5	ДРАГОМИР ЈОВИЧИЋ	Странка праведне политике	7.569	1,13
6	ЕНЕС СУЉКАНОВИЋ	СДП (Социјалдемократска партија БиХ)	6.809	1,02
7	ЈОСИП ЈЕРКОВИЋ	Коалиција ХДЗ БиХ, ХСС, ХКДУ БиХ, ХСП Херцег Босне	6.562	0,98
	<i>Остали</i>		12.465	1,87

НАРОДНА СКУПШТИНА РС

Број важећих гласова: 661.910

(Редовни: 638.772. Поштом: 17.381.

У одсуству/мобилни/у ДКП: 4,933. Потврђени: 824)

Број неважећих гласова: 44.801 (6,34%)

Бр.	Политичка странка/Коалиција	Број гласова	Посто-так	Укупно мандата	Дирек-тно	Компен-зациони
1	СНСД (Савез независних социјалдемократа) – Милорад Додик	213.665	32,28	29	24	5
2	Коалиција СДС, Пензионери-ПУП, Радикали СРС РС	173.824	26,26	24	20	4
3	Коалиција ДНС, НС, СРС	61.016	9,22	8	6	2
4	ПДП (Партија демократског прогреса)	48.845	7,38	7	6	1
5	Домовина	34.583	5,22	5	3	2
6	Народни демократски покрет	33.977	5,13	5	3	2
7	Социјалистичка партија	33.695	5,09	5	1	4
	<i>Остали</i>	62.305	9,42			

АНЕКС II: СПИСАК ПОСМАТРАЧА У МЕЂУНАРОДНОЈ ИЗБОРНОЈ ПОСМАТРАЧКОЈ МИСИЈИ

Краткорочни посматрачи

Парламентарна скупштина ОЕБС-а

Нуртен	ЛИЛМАЗ	Аустрија	
Аксел	КАСЕГЕР	Аустрија	
Рита	БЕЛЕНС	Белгија	
Милован	ПЕТКОВИЋ	Хрватска	
Бранко	ВУКШИЋ	Хрватска	
Андреас	НОТЕЛ	Њемачка	
Јирген	КЛИМКЕ	Њемачка	
Георгиос	ВАРЕМЕНОС	Грчка	
Георгиос	ШАМПУРИС	Грчка	
Андреас	ПСИХАРИС	Грчка	
Луиђи	КОМПАЊА	Италија	
Ема	ФАТОРИНИ	Италија	
Серђо	ДИВИНА	Италија	
Маријета	ТИДЕИ	Италија	Вођа делегације
Ђузепе	ТРЕЗА	Италија	
Франческо	ПАГАНИ	Италија	
Хенрик	СМОЛАРЖ	Пољска	
Адао	СИЛВА	Португал	
Иља	КОСТУНОВ	Руска Федерација	
Марина	ЈАКОВЉЕВА	Руска Федерација	
Роберто	БАТЕЛИ	Словенија	Специјални координатор
Весна	ВЕРВЕГА	Словенија	
Клаудија	МАРКЕЗ	Словења	
Себастијан	ГОНЗАЛЕС ВАСКЕЗ	Шпанија	
Педро	ГОМЕС ДЕ ЛА СЕРНА	Шпанија	
Јан Ричард	АНДЕРСОН	Шведска	
Томас	ФИНБОРГ	Шведска	
Лудвиг	ХОГАМАР МИТКАС	Шведска	
Амир	АДАН	Шведска	
Маргарета	ЦЕДЕРФЕЛТ	Шведска	
Марија	ПЛАС	Шведска	
Саит	АЧБА	Турска	
Јасин	КАРААРСЛАН	Турска	
Емин	ОНЕН	Турска	
Ирина	САБАШУК	Украјина	
Сајмон	МЕКГУИГАН БАРНС	Велика Британија Сједињене Америчке Државе	
Роберт	ХЕНД		

Парламентарна скупштина Савјета Европе

Стефан	СКЕНАК	Аустрија
Мелита	МУЛИЋ АНТИЧЕВИЋ	Хрватска
Ингрид	МАРИНОВИЋ	Хрватска
Николај	ВИЛУМСЕН	Данска

Маргус	ХАНСОН	Естонија	
Френк	ДЕШЛЕР	Француска	
Керолин	РАВО	Француска	
Давид	БАКРАДЗЕ	Грузија	
Уте	ФИНК-КРЕМЕР	Њемачка	
Марија	ЂАНАКАКИ	Грчка	
Паоло	КОРСИНИ	Италија	
Егидијус	ВАРЕИКИС	Литванија	
Џозеф	ДЕБОНО ГРЕХ	Малта	
Ингебјорг	ГОДСКЕСЕН	Норвешка	
Мортен	ВОЛД	Норвешка	
Богдан	ТОРКТОРИУ	Румунија	
Микаел	ОСКАРСОН	Шведска	
Керстин	ЛУНДГРЕН	Шведска	
Алфред	ХЕР	Швајцарска	
Андре	БУЊОН	Швајцарска	
Лилијана	МОРИ ПАСКИЈЕ	Швајцарска	
Тајни	КОКС	Холандија	Вођа делегације
Шабан	ДИСЛИ	Турска	
Тилин	ЕРКАЛ КАРА	Турска	
Реха	ДЕНЕМЕЦ	Турска	
Никола	СТЕМП	Велика Британија	

Изборна посматрачка мисија ОЕБС/ОДИХР – Краткорочни посматрачи

Марлен	ДАЈАЛЕР-ГРИЛМАЈЕР	Аустрија
Јозеф	ХАРТЛ	Аустрија
Корнелија	ПЕРЛЕ	Аустрија
Јохан	САТЛЕР	Аустрија
Сабине	КАПАР	Белгија
Марлиз	КАРДОЕН	Белгија
Баптист	ДАРДЕН	Белгија
Џералдин	ЛАМФАЛУШИ	Белгија
Петер	ЛЕНКНЕХТ	Белгија
Гавин	АРВОЛД	Велика Британија
Дејвид	БИНИ	Велика Британија
Џон Дамијен	ЕРЛС	Велика Британија
Сара Емили	ФРЕДГЛИ	Велика Британија
Дејвид	ХЕЈНСВОРТ	Велика Британија
Мелани Џејн	ЛЕДЕРС	Велика Британија
Стивен Спенсер	ПОЛ	Велика Британија
Рејчел	КИЈЕН	Велика Британија
Пол	САЈМОН	Велика Британија
Сајмон	СМАРТ	Велика Британија
Томас	БЕЛОНОЖНИК	Чешка Република
Јана	ЦИКЛОВСКА	Чешка Република
Кристина	ДАНОВА	Чешка Република
Павла	ДОЧЕКАЛОВА	Чешка Република
Франтишек	ХАВЛИН	Чешка Република
Владимир	КАДЛЕЦ	Чешка Република

Јан	ЛАТАЈ	Чешка Република
Јакуб	СМУТНИ	Чешка Република
Сарка	СТРАХАЛОВА	Чешка Република
Јарослав	ВЛТАВСКИ	Чешка Република
Аида Стефенсен	БЕНОМАР	Данска
Дорте	БРОЕН	Данска
Иб Кок	ХАНСЕН	Данска
Солвеиг	ХАУГАРД СВЕНДСЕН	Данска
Нилс Матијас	ЈЕГИНД	Данска
Катрин Хофман	ЈЕНСЕН	Данска
Адам Јакоби	МЕЛЕР	Данска
Петер	РАВН	Данска
Клаус	СТУГАРД-АНДРЕСЕН	Данска
Валдо	ХЕЛМЕЛАИД	Естонија
Сампса	ЛАУЕРМА	Финска
Емилија	МЕРЕНМИЕС	Финска
Ања	ПАЈАНЕН	Финска
Хајди Брита Оливија	ТЕИР-ШЕТКИЋ	Финска
Херман	БЕКФИШ	Њемачка
Петер	БЕСЕЛМАН	Њемачка
Михаел	БОЛМАН	Њемачка
Катарина Франциска	БРАИГ	Њемачка
Мелание	БРАЈТЕР	Њемачка
Михаел	ЦЕМЕРИН	Њемачка
Хорст	ДЕНЕКЕ	Њемачка
Томас	ДЕНЕ	Њемачка
Жизела	ГОЛГЕЛ-РОБИНСОН	Њемачка
Андреас	ГЛОДЕ	Њемачка
Ансгар	ХАНОВЕР	Њемачка
Сабине	ХАУСЛЕР	Њемачка
Грегор	ХУБНЕР	Њемачка
Тимо	КНАУТЕ	Њемачка
Јохен	КОРТЛЕНДЕР	Њемачка
Бригите	КРЕХ	Њемачка
Ева-Марија	ЛОЈКНЕР	Њемачка
Елена	ЛОПЕЗ-ВЕРНЕР	Њемачка
Џудит	МЕЛЕРС	Њемачка
Карин	ПЛУБЕРГ	Њемачка
Вера Паулина	РИФЛЕР	Њемачка
Керстин	РЕСКЕ	Њемачка
Јулија Франциска	РУПЕЛ	Њемачка
Рита	САГЕМАН	Њемачка
Клаудија	ШУЛЦЕ	Њемачка
Ролф	ТИНЕМАН	Њемачка
Беатриче	ТРЕНКМАН	Њемачка
Кристоф	ВАЈТ	Њемачка
Фолкер	ВЕЈЕЛ	Њемачка
Кристина	АНГЈАШИ	Мађарска
Ерик	БАКТАИ	Мађарска

Герго	КОЧИШ	Мађарска
Ото	СИПОС	Мађарска
Ласло	СТОК	Мађарска
Мира	ВУИТИ	Мађарска
Еитан	МЕКДЕРМОТ	Ирска
Џералдин	О'НИЛ	Ирска
Џон	ПАРСЕЛ	Ирска
Дилета	БЕРАРДИНЕЛИ	Италија
Пиеро	ЈАЈА	Италија
Марија Луиза	ЛОВИКУ	Италија
Аида	БАЛГАНОВА	Казахстан
Медијар	КОЖАХМЕТ	Казахстан
Сауле	КОЗУБАЈЕВА	Казахстан
Амир	СУЛТАНГОЗХИН	Казахстан
Оно	ХАТИНГА ВАН'Т САНТ	Холандија
Ерик	ЛИТВЕР	Холандија
Ненад	ЈОЛДИЋ	Холандија
Јоост	ТАВЕРНЕ	Холандија
Маркус	ВИЛКЕ	Холандија
Тјитцке	ЦВЕРВЕР	Холандија
Видар	БИРКЕЛАНД	Норвешка
Сине	БЈЕРКАС	Норвешка
Кари-Јохан	ИВЕРСЕН	Норвешка
Камила	МИХАЛСЕН	Норвешка
Астрид	МОЕН	Норвешка
Гуро Енгстрџм	НИЛСЕН	Норвешка
Пер	СВАРТЕФОС	Норвешка
Андреа	БУЧНАРУ	Румунија
Вилијам Антон	КОРБЛ	Румунија
Лубица	БИНДОВА	Словачка
Мартина	ХРВОЛОВА	Словачка
Тадеј	БОЛНЕЦ	Словенија
Милан	ПРЕДАН	Словенија
Марта	ГАРСИЈА СЕКАДЕС	Шпанија
Сандра	ГУТИЕРЕЗ ХЕРНАНДЕЗ	Шпанија
Изабел	МЕНЧОН ЛОПЕЗ	Шпанија
Марта	ПЕРЕЗ СОРИА	Шпанија
Игнасио	ВИТОРИКА ХАМИЛТОН	Шпанија
Томас	АГНЕМО	Шведска
Луси	АНДРАДЕ	Шведска
Кнут	БЕРГКНУТ	Шведска
Јан	БОЛИНГ	Шведска
Роберт	ХАЛ	Шведска
Торстен	ЈЕКЕЛ	Шведска
Сузана	НИСТРОМ	Шведска
Данијел	ОЛСОН	Шведска
Ана	ВИДМАРК	Шведска
Хајнц	БАХМАН	Швајцарска
Габријела	ФУХС	Швајцарска

Филип	ШОРИ	Швајцарска
Александра	ФОН АРКС	Швајцарска
Јирг	ВИХТЕРМАН	Швајцарска
Стефан	ЦИГЛЕР	Швајцарска
Ахмет	ЕРГИН	Турска
Халдун	ЕРОГЛУ	Турска
Корхан	КАРАКОЦ	Турска
Несе	ОЗДЕН	Турска
Кевин	КОНОЛИ	Сједињене Америчке Државе
Јане	ДЕСНОЈЕ	Сједињене Америчке Државе
Мелвин (Крејг)	ХАГЕР	Сједињене Америчке Државе
Ћиневра	КИНГСЛИ	Сједињене Америчке Државе
Алка	КОТАРИ	Сједињене Америчке Државе
Џон	ЛИНДБЕК	Сједињене Америчке Државе
Лесија	ЛОЗОВИ	Сједињене Америчке Државе
Џејмс	МАРТИН	Сједињене Америчке Државе
Џералд	МЕКДОНОУ	Сједињене Америчке Државе
Андреа (Шели)	МЕКТОМАС	Сједињене Америчке Државе
Мери	НЕМИК	Сједињене Америчке Државе
Лоис	НИКОЛАИ	Сједињене Америчке Државе
Меган	НИДЕРМАЈЕР	Сједињене Америчке Државе
Џејмс	КВИРК	Сједињене Америчке Државе
Расел	РЕЈМОНД	Сједињене Америчке Државе
Метју	РЕГЕР	Сједињене Америчке Државе
Роберт	РЕШКЕ ЈУНИОР	Сједињене Америчке Државе
Филип	РИХТЕР	Сједињене Америчке Државе
Констанс (Кони)	РОБИНСОН	Сједињене Америчке Државе
Ерин Кели	СКОТ	Сједињене Америчке Државе
Кели Френсис	СКОТ	Сједињене Америчке Државе
Кара	СТЕРН	Сједињене Америчке Државе
Зала	СУЛТАНЛИ	Сједињене Америчке Државе
Армен	ВАРДАНИЈАН	Сједињене Америчке Државе
Даниел	ВИЛЕГАС	Сједињене Америчке Државе
Деги	ВИЛХЕЛМ	Сједињене Америчке Државе
Скот	ВИТРОУ	Сједињене Америчке Државе
Елизабет	ЈАНГ	Сједињене Америчке Државе
Наоми	ФАЛГЕНБАУМ	Сједињене Америчке Државе

Ричард ПРОСЕН Сједињене Америчке Државе

Дугорочни посматрачи

Изборна посматрачка мисија ОЕБС/ОДИХР – Тим у сједишту

Вахрам	АБАЦИЈАН	Јерменија	
Џон Вејн	ПИЛГРИМ	Канада	
Јасмина	ФРАКАСЕТИ	Хрватска	
Моника	МАРАВЦОВА	Чешка Република	
Лела	ТСАВА	Грузија	
Елисавет	КАРАГИАНИДУ	Грчка	
Корнелија	ЈОНКЕР	Холандија	Шеф Мисије
Малгоржата Ана	ФАЛЕЦКА	Пољска	
Марек	МРАЧКА	Словачка	
Горан	ПЕТРОВ	Бивша југословенска република Македонија	
Јане	КАРЕСКИ	Бивша југословенска република Македонија	
Меган	МЕК КЕЈБ ФИЦЦЕРАЛД	Сједињене Америчке Државе	

Изборна посматрачка мисија ОЕБС/ОДИХР – Дугорочни посматрачи

Стефан	МАЈ	Аустрија	
Габријела	СКУЛОВА	Чешка Република	
Томас	БОСЕРУП	Данска	
Ирмели Марија	ВИЕНО	Финска	
Пјер	ГРОС	Француска	
Ренате	ПАШ	Њемачка	
Оливер	ШЕЛ	Њемачка	
Ђерђ	ГИЛИЈАН	Мађарска	
Диармуид	ПЕАВОЈ	Ирска	
Матео	БЕЗИ	Италија	
Линда Елизабет	БЕИЈЛСМИТ	Холандија	
Леонардус Вилхелмус	ДЕН БИГЕЛАР	Холандија	
Кристијан	НЕГРИЛА	Румунија	
Кристина	БЕРГМАН	Шведска	
Пар	СКОЛД	Шведска	
Фабрис	БОУЛЕ	Швајцарска	
Мари Кристел	МЕЛИ	Швајцарска	
Франсис Џон	МЕКГИНЛИ	Велика Британија	
Стела Мери	ХЕЛИЈЕ	Велика Британија	
Андрал	БРАТОН	Сједињене Америчке Државе	

О ОЕБС/ОДИХР-у

Канцеларија за демократске институције и људска права (ОЕБС/ОДИХР) је главна институција ОЕБС-а за помоћ државама чланицама "да обезбиједи пуно поштовање људских права и основних слобода, да се придржавају владавине права, да унапређују принципе демократије и (...) да граде, јачају и штите демократске институције, као и промовишу толеранцију широм цијелог друштва" (Документ са Хелсиншког самита 1992). Ово се назива хумана димензија ОЕБС-а.

ОЕБС/ОДИХР, са сједиштем у Варшави (Пољска), формиран је као Канцеларија за слободне изборе на самиту у Паризу 1990. године и почео је са радом у мају 1991. године. Годину касније је име Канцеларије промијењено као одраз проширеног мандата који је обухватио и људска права и демократизацију. Данас има више од 130 запослених.

ОЕБС/ОДИХР је водећа агенција у Европи у области **посматрања избора**. Сваке године координира и организује распоређивање хиљада посматрача ради процјене да ли се избори у земљама ОЕБС-а спроводе у складу с обавезама према ОЕБС-у, другим међународним обавезама и стандардима за демократске изборе те са домаћим законодавством. Његова јединствена методологија омогућава дубински увид у изборни процес у његовој цијелости. ОЕБС/ОДИХР кроз пројекте помоћи помаже земљама учесницама да унаприједи свој изборни оквир.

Активности **демократизације** Канцеларије обухватају: владавину права, законодавну подршку, демократску управу, миграције и слободу кретања, и једнакост полова. ОЕБС/ОДИХР годишње имплементира бројне циљане програме помоћи, тежећи развоју демократских структура.

ОЕБС/ОДИХР такође помаже земљама чланицама у испуњавању њихових обавеза да унаприједи и штите **људска права** и основне слободе у складу с обавезама из хумане димензије ОЕБС-а. Ово се остварује радом са разноврсним партнерима у циљу унапређења сарадње, изградње капацитета и давања стручног знања у тематским областима, укључујући људска права у борби против тероризма, јачање заштите људских права тргованих особа, едукацију и обуку о људским правима, мониторинг и извјештавање о људским правима, и људска права и општу безбједност жена.

У оквиру области **толеранције** и **недискриминације**, ОЕБС/ОДИХР даје подршку земљама чланицама у јачању њиховог одговора на злочине из мржње и случајеве расизма, ксенофобије, антисемитизма и других облика нетолеранције. Активности ОЕБС/ОДИХР-а у вези с толеранцијом и недискриминацијом су фокусиране на следеће области: законодавство, обука агенција за спровођење закона; мониторинг, извјештавање и накнадне радње као одговор на злочине и случајеве мотивисане мржњом, као и образовне активности у циљу промовисања толеранције, поштовања и међусобног разумијевања.

ОЕБС/ОДИХР даје савјете земљама чланицама о њиховим политикама о **Ромима и Синтима**. Унапређује изградњу капацитета и умрежавања међу заједницама Рома и Синта те подстиче учешће представника Рома и Синта у тијелима која доносе политике.

Све активности ОЕБС/ОДИХР-а се спроводе у непосредној координацији и сарадњи са земљама чланицама ОЕБС-а, институцијама и теренским операцијама ОЕБС-а, као и другим међународним организацијама.

Више информација је доступно на интернет страни ОДИХР-а (www.osce.org/odihp).